

SBÍRKA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ A STANOVISEK

VÝBĚR Z ROZHODNUTÍ

Evropského soudu
pro lidská práva
ve Strasbourgu

OBSAH:		
	Proslov předsedy Evropského soudu pro lidská práva Luzia Wildhabera k ÚS ČR a NS ČR	1
	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 25644/94 ve věci T. W. versus Malta	12
	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 25716/94 ve věci Janowski versus Polsko	23
	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 24645/94 ve věci Buscarini a další versus San Marino	30
	Rejstřík k ročníku 1999	37

Proslov předsedy Evropského soudu pro lidská práva
Luzia Wildhabera
k Ústavnímu soudu ČR a Nejvyššímu soudu ČR
(Brno, 4. 10. 1999)

Je pro mne vždy potěšením i poctou promluvit jako předseda Evropského soudu pro lidská práva k členům ústavních a nejvyšších soudů účastníků Evropské úmluvy. To je dáno obzvláštním významem, jenž ve Strasbourgu připsujeme vztahům s ústavními a vyššími soudy členských států Úmluvy. Role vašich soudů v rámci systému Úmluvy je pro tento systém životně důležitá, protože vždy byla a bude jeho podpůrným mechanismem a nemůže tomu být jinak. Vámi zajišťovaná ochrana práv zakotvených v Úmluvě je neodmyslitelným prvkem tohoto systému.

Dnes jsem obzvláště potěšen také proto, že mne doprovází bývalý člen vašeho Nejvyššího soudu, můj přítel Karel Jungwiert. Zasedali jsme spolu u bývalého Evropského soudu, takže lze říci, že do jisté míry představujeme kontinuitu v rámci nového systému daného Protokollem č. 11 Úmluvy. Jak jistě všichni víte, nový stálý Evropský soud pro lidská práva zahájil svou činnost před necelým rokem v listopadu roku 1998. Nechci zabíhat do filozofické debaty o tom, zda je nový soud skutečně soudem novým, poněvadž je založen jak na inovaci, tak kontinuitě. Inovace se mimo jiné týká zejména jednacího řádu, organizace a statutu, kontinuita zůstává především v oblasti hmotného práva a ve sledování precedentů.

Na počátku 20. století mezinárodní právo považovalo suverénní státy za ničím nespoutané a neřízené činitele, například s právem vyhlásit válku, ale také zacházet s vlastními občany i s cizinci jako s věcmi, jejichž právní postavení bylo dáno pouze legislativou příslušného státu. Tomu odpovídala povinnost pro cizí státy nevměšovat se do domácí jurisdikce, což platilo i pro individuální lidská práva. Na konci století máme jednotlivce, kteří se staly subjekty mezinárodního práva, a Evropský soud pro lidská práva, který představuje nejnázornější příklad změny paradigmatu. I pojem suverenity prošel změnami.

Když mluvíme o suverenitě, nevystává nám už na mysli Lenin, který tvrdil, že mezinárodní smlouvy jsou uzavírány jen proto, aby byly porušovány. Namísto neomezeného práva pošlapávat mezinárodní závazky, demokracii, lidská práva a práva menšin musí moderní stát chápat suverenitu jako omezenou právě těmito principy a za smysl své existence považovat dodržování a nikoli porušování lidských práv, práv menšin, demokracie a vlády práva.

Dovolte mi, abych nyní krátce odbočil od tématu a připomněl, že na počátku tohoto století mohly být brány k zodpovědnosti pouze státy jako takové, nikoliv jednotlivci jako hlavy států, šéfové vlád a podobně. Na konci tohoto století nám připadá naprosto logické přiznávat jednotlivcům nejen individuální práva, ale i povinnosti a do budoucnosti předvídat Mezinárodní trestní soud jako doplněk k regionálním soudům pro lidská práva. Zní to možná futuristicky, ale hodně slibně.

Dovolte mi odbočit ještě jednou: Mezinárodní právo absolutně suverénních států v zásadě upřednostňovalo zachovávat status quo a upřednostňovalo řád před zákoností a legitimitou, a to i tam, kde to znamenalo privilegium suverenity pro agresory, tyrany a masové vrahy. Ať již válku v Kosovu považujeme za znovuzrození starého povědomí spravedlivé války nebo za nový způsob humanitární intervence, odůvodnění této války v sobě bezpochyby zahrnuje potřebu dát větší naléhavost a váhu ochraně lidských práv a práv menšin.

Jsou tu dva momenty, za kterými bych se rád poohlédl ještě dále do historie. Již v antice a ve středověku se evropské politické teorie snažily zmírnit moc vládců, orientovat státy na obecné blaho a dosáhnout spravedlnosti. Bracton už v roce 1250 požadoval vládu práva a omezení nespoutaného státu a krále. Řekl, že i král je podřízen Bohu a právu, poněvadž právě zákon z něj učinil krále (quia lex facit regem). Tam, kde vládla zvůle a nikoli právo, nebyli ani králové.

Deklarace lidských práv z roku 1789 poprvé spojily myšlenky demokratického konstitucionalismu svobody jednotlivce. Přesvědčivé znění těchto deklarací vytvářelo iluzi, že osvobození jednotlivce se již stalo skutečností. V retrospektivě by bylo správnější říci, že lidská práva poté, co jsou vyhlášena, mohou mít symbolický, programový nebo utopický účinek. Zda se stanou normou a živoucí realitou, to záleží na celé řadě právních, politických, společenských a hospodářských okolností. Pro ilustraci uvedu jeden příklad: I přesto, že americká Deklarace nezávislosti z roku 1776 stanovila jako nepopiratelné, že všichni lidé byli stvořeni jako sobě rovní a obdařeni určitými nezadatelnými právy, otroctví bylo nadále praktikováno až do války Severu proti Jihu v šedesátých letech 19. století. Odhaduje se, že na konci 19. století jen asi 6 % všech obyvatel Spojených států mělo volební právo (nevztahovalo se na ženy, černochy a nemajetné), tento podíl nebyl o mnoho vyšší ani ve Francii či ve Švýcarsku.

Ale nyní se již přenesme do současnosti, povím vám něco o našem novém soudu ve Strasbourgu a o způsobu, jakým funguje.

Evropský soud pro lidská práva byl založen dle Protokolu č. 11 Evropské úmluvy o lidských právech, počet jeho soudců je roven počtu států Úmluvy. Je zde tedy 41 soudců, z nichž poslední dva byli zvoleni teprve nedávno – gruzínský soudce v létě a ruský soudce minulý měsíc. Kromě několika států bývalého Sovětského svazu a Jugoslávie (Bělorusko, Arménie, Ázerbajdžán, Srbsko, Černá Hora, Bosna a Hercegovina) jsou všechny evropské státy od Islandu po Turecko a od Andorry po Rusko členy Rady Evropy a ratifikovaly Evropskou úmluvu o lidských právech. Jednacímí jazyky soudu jsou angličtina a francouzština, stížnosti mohou být podávány ve všech úředních jazycích států Úmluvy. V současné době jsou v 41 státech Úmluvy celkem 32 úřední jazyky.

Každá jednotlivá stížnost je přidělena sekci, jejíž předseda jmenuje soudce–zpravodaje. Po předběžném prozkoumání věci soudce–zpravodaj rozhodne, zda se stížností má zabývat tříčlenný výbor nebo senát. Výbor může svým jednomyslným rozhodnutím prohlásit stížnost za nepřipustnou nebo ji vyškrtnout ze seznamu stížností tam, kde to lze učinit bez dalšího šetření. Takové rozhodnutí je konečné. Jednotlivé stížnosti, které nejsou výborem prohlášené za nepřipustné nebo jsou přímo předloženy senátu složenému ze sedmi soudců, jakož i stížnosti států, jsou šetřeny senátem. Senát rozhodne o přípustnosti i o meritu věci většinou formou samostatných rozhodnutí. Soud se dělí na čtyři sekce, jejichž složení je určeno vždy na dobu tří let, a to vyváženě z hlediska zeměpisné příslušnosti i pohlaví soudců a zohledňující rozdílné právní systémy států Úmluvy. V rámci každé sekce jsou ustanoveny sedmičlenné senáty, jejichž členové se střídají. Pokud ve věcech vyvstanou závažné otázky ohledně výkladu nebo aplikace Úmluvy nebo senát chce učinit jiné rozhodnutí, než jak bylo v obdobné věci rozhodnuto dříve, nebo vyvstanou rozdíly mezi rozhodnutími v obdobné věci mezi jednotlivými senáty, může být věc postoupena velkému senátu, který se skládá ze sedmnácti soudců a je ustaven vždy na dobu tří let.

To je velice stručný popis mechanismu vytyčeného Evropskou úmluvou o lidských právech ve znění Protokolu č. 11. K 1. listopadu 1998 soud zdědil 6750 zaregistrovaných stížností, asi 40.000 předběžných podání od Evropské komise pro lidská práva a 89 případů po starém soudu. Dle přechodných ustanovení se těmito 89 případy ze starého soudu musí automaticky zabývat velký senát bez ohledu na jejich důležitost. Takové přetěžování velkého senátu je jistě diskutabilní. Proti tomu, že činnost Evropské komise pro lidská práva bude pokračovat další rok, nelze zřejmě nic namítat, avšak pro soud to představuje určité problémy. Všechny deset členů této komise, kteří byli zvoleni členy nového soudu, a další pracovníci, kteří pro komisi pracují, neměli dosud možnost soudu věnovat všechny svůj čas a úsilí. Toto se týká zejména případů, které mohou být soudu předloženy ke konečnému rozhodnutí s ohledem na to, že Protokol č. 9 byl i nadále prohlášen za platný, tudíž jednotliví stěžovatelé mohou proti státům u našeho soudu vznést žalobu bez filtrační procedury. Tato ustanovení nikterak nezjednodušila zahájení práce nového soudu.

V polovině září tohoto roku měl soud před sebou celkem 11 300 zaregistrovaných stížností a celkem 50 000 předběžných podání. Polovina všech zaregistrovaných stížností byla podána proti pouhým třem zemím: Turecku, Itálii a Polsku. Soud denně obdrží asi 700 dopisů a více než 200 telefonátů ze zahraničí. Počet stížností se ve srovnání s minulým rokem zvýšil o 25 % s tím, že už v roce 1998 se tento počet zvýšil o 25 % ve srovnání s rokem 1997. Během tohoto roku náš soud zatím učinil více než 2500 rozhodnutí a vynesl 65 rozsudků.

Omlouvám se, že zde hovořím o tomto problému, ale musím se zmínit o velmi praktické otázce týkající se zdrojů. Na začátku jsem říkal, že válka v Kosovu byla o nadřazenosti lidských práv. Lidská práva by však měla být dodržována i po skončení války a na náš soud se proto lidé v této věci obracejí. Dovolte mi, abych své obavy týkající se rozpočtu předvedl na jednom příkladu. Podle mých informací jsou celkové roční náklady Rady Evropy rovny nákladům na jeden den Evropské unie. Soud tvoří 15 % rozpočtu Rady Evropy. Roční náklady na (celo-) Evropský soud pro lidská práva, jeden z nejvýznamnějších pilířů budování svobod jednotlivce a vlády práva, tedy činí jednu hodinu ročního rozpočtu Evropské unie. Není proto přemrštěné požadovat, aby byl rozpočet soudu vzhledem k obrovskému nárůstu počtu stížností zvýšen a tím bylo umožněno zaměstnat další právníky, do značné míry z nových členských států, kteří by měli jazykové i právní schopnosti vyřizovat stížnosti pocházející z těchto států. Bohužel, naše prosby často zůstávají nevyслуšeny. Mimo chodem přitom musím konstatovat, že ve srovnání s ostatními mezinárodními institucemi srovnatelného významu jsme rozhodně levní. Evropský soudní dvůr v Lucemburku má čtyřikrát vyšší rozpočet než my a dokonce Mezinárodní soudní tribunál pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii má rozpočet dvakrát vyšší než my. Někdy se naše situace stává nelehkou a člověk má pocit, že je třeba argumentovat jako jeden z výtvarníků v roce 1968 v Paříži, který sprejem na zeď vymaloval pozoruhodnou větu: „Buď realistou, snaž se o nemožné.“ Já bych nechtěl zacházet tak daleko a právě proto, že jsem realista, nemohu věřit, že členské státy Rady Evropy

a zvláště ty, které přispívají největší měrou, jednoho dne neuznají, že soud, který samy vytvořily, nebude schopen dosáhnout vytčených cílů, pokud mu nebudou poskytnuty přiměřené zdroje.

Nyní mi dovozte, abych pohovořil o radostných stránkách předsednické práce, o vzrušujícím a někdy také vyčerpávajícím úkolu vytvořit z lidských práv realitu platnou v celé Evropě a dodat hmatatelný obsah základním pojmům, jako jsou principy demokracie, vláda práva a práva menšin, pomocí každodenního rozhodování o tom, co lidská práva v moderní a demokratické společnosti tvoří. Rád bych vás seznámil s několika rozsudky velkého senátu nového soudu.

První rozsudek nového soudu byl vynesena 21. ledna 1999 v případě Fressoz a Roire versus Francie ve věci svobody projevu dle článku 10 Úmluvy. Soud jednomyslným rozhodnutím zdůraznil význam svobody projevu v demokratické společnosti a omezené možnosti státních orgánů do svobody projevu zasahovat v případech, kdy se projev týká záležitosti obecného zájmu uveřejněné v tisku. Stěžovatel ve známém francouzském satirickém týdeníku „Le Canard Enchaîné“ otiskl fotokopie daňového přiznání generálního ředitele automobilky Peugeot jako ilustraci k článku upozorňujícímu na 45% zvýšení platu generálního ředitele na pozadí mzdových vyjednávání, která se v této firmě vedla. Stěžovatelé byli obviněni z neoprávněného nakládání s fotokopiemi, které si obstarali porušením služebního tajemství, a byli za to pokutováni. Podobně jako ve většině případů, na něž se článek 10 vztahoval, soud uznal, že zásah (do svobody tisku) byl „předepsán zákonem“ a sledoval zákonný účel. Šetření se proto zaměřilo na otázku, zda zásah byl „v demokratické společnosti nutný“. Soud nejprve shledal, že otištěný článek přispěl k veřejné debatě o věci obecného zájmu. Za těchto okolností nemohl zásah do svobody tisku být v souladu s článkem 10, pokud nebyl ospravedlnitelný nějakým převažujícím požadavkem ve veřejném zájmu. Vzhledem k tomu, že informace obsažené ve fotokopiích nebyly samy o sobě důvěrné, neexistoval zde žádný takový převažující požadavek. Soud také zvažoval, zda zájem na informování veřejnosti převažoval nad „povinnostmi a zodpovědností“, které novináři měli s ohledem na předpokládaný původ těchto dokumentů. V tomto kontextu článek 10 chránil práva novinářů vyrazit informace o věcech veřejného zájmu za předpokladu, že jednali v dobré víře a na základě prokazatelných skutečností a že poskytli „spolehlivé a přesné“ informace ve shodě s novinářskou etikou.

Abych to shrnul, soud si při posuzování, zda zásah spadal do, v daném kontextu poměrně úzkých, kompetencí státních orgánů, položil tři otázky.

1. Existuje veřejná debata o problému, který je předmětem napadeného projevu?
2. Existuje souběžně jiný, dostatečně silný zájem, který by převážil právo veřejnosti na informace?
3. Jednali novináři v dobré víře?

Během prvních měsíců tohoto roku soud vynesl rozsudky ve třech dalších případech, na něž se vztahoval článek 10 úmluvy. Prvním případem, o kterém bych se chtěl zmínit, je Bladet Tromso a Stensaas versus Norsko. Stěžovatelé předložili kontroverzní zprávu inspektora lovu tuleňů, která vypovídala o údajném porušení předpisů pro lov tuleňů ze strany posádky lodi lovicí tuleňů. V řízení o urážce na cti, které bylo proti stěžovatelům vedeno, byly některé výroky prohlášeny za neplatné a členům posádky byla přiznána náhrada škody. Publikování zprávy inspektora bylo ze strany Ministerstva rybolovu pozdrženo, aby mimo jiné byla obviněným osobám dána možnost podat vysvětlení a obhájit se.

Soud byl opět konfrontován s otázkou svobody tisku. Opět trval na klíčovém významu svobody tisku v demokratické společnosti. Citací z dřívějšího rozhodnutí v obdobném případě zdůraznil životně důležitou roli, kterou tisk sehrává jako veřejný „hlídací pes“, a opět upozornil, že možnosti státních orgánů zasahovat do této věci jsou zúžené. Tři otázky vytyčené ve francouzském případě by mohly být zodpovězeny následujícím způsobem. Za prvé, nebylo sporu, že šlo o předmět veřejného zájmu a že zpráva byla zveřejněna v kontextu rozsáhlé a živé veřejné debaty. Za druhé, existoval jiný zájem, který by převážil právo veřejnosti na informace? V tomto případě bylo tímto jiným zájmem právo jiných na ochranu dobré pověsti. Toto byla složitější otázka. Soud vzal do úvahy charakter a rozsah urážky na cti a shledal, že některá tvrzení nebyla nikterak vážná a ta, která byla vážná, byla vyjádřena v širším slova smyslu a mohla být čtenáři pochopena jako tvrzení učiněná s nadsázkou. Kromě toho nebyla kritika namířena proti všem členům posádky ani proti žádnému z nich jednotlivě. Ve stručnosti lze říci, že soud shledal, že potenciální negativní dopad napadených výroků na jednotlivé členy posádky byl velmi slabý. Souběžný zájem tak nemohl převážet právo veřejnosti na informace.

Třetí otázku, kterou bylo třeba zodpovědět, byla dobrá víra novinářů nebo jinými slovy míra, do jaké jednali správně, v souladu s novinářskou etikou. Zde se soud opíral o skutečnost, že zpráva byla sepsána inspektorem jmenovaným Ministerstvem rybolovu. Soud vzal do úvahy, že tisk by za normálních okolností měl mít možnost spolehnout na obsah oficiálních zpráv, aniž by sám prováděl nezávislý výzkum. Kromě toho, když Bladet Tromso otiskl příslušnou zprávu, ministerstvo veřejně nevyjádřilo žádné pochybnosti o přesnosti zpráv.

vy nebo způsobilosti jejího autora. Proto nebylo ze strany novin neoprávněně považovat informace obsažené ve zprávě za spolehlivé.

Rozhodnutí soudu nebylo jednomyslné. Během detailního zvažování argumentů obou stran, které v těchto případech musí být provedeno, samozřejmě vyvstávají neshody o tom, na kterou stranu se váhy mají převážít. V tomto případě bylo rozlišování ještě dále zastřeno některými zjištěními o spolehlivosti otisknutých informací. Soud se však musí vžít do role novinářů v době, kdy byl materiál otisknuto, a určit, zda otisknutí bylo ospravedlnitelné ve světle toho, co novináři věděli nebo vědět měli a mohli. Na tomto základě potom rozhodne o přiměřenosti zásahu vzhledem ke sledovanému legitimnímu cíli. Myslím, že můžeme konstatovat: váhy se kloní, a já tvrdím, že se klonit musí, ve prospěch svobody tisku tak, jak tento případ ukázal. Je to právě tato neodmyslitelná role tisku, jež v demokratické společnosti omezuje prostor daný státním orgánům pro svévolné jednání v této oblasti. Pokud je soudní autoregulace, daná právě tímto prostorem, ospravedlňována demokratickou legitimností opatření učiněných ze strany demokratických institucí, potom čím více se forma projevu blíží jádru demokracie, tím se logicky zmenšuje volnost jednání například v kontextu běžné politické debaty.

Dva další případy velkého senátu týkající se článku 10 možná poslouží k znázornění opaku toho, co jsem právě uvedl. V prvním z těchto případů vystupovalo Polsko a polský novinář jménem Janowski,⁷⁾ ale nevystala zde otázka svobody tisku. Stěžovatel zasáhl do sporu, který se odehrával mezi pouličními prodejci a městskými strážníky, kteří prý neprávem přikazovali prodejcům, aby opustili místo sporu. Stěžovatel byl následně obžalován z urážky strážníků na základě toho, že vyřknutá urážlivá slova („blbec“ a „pitomec“) překročila meze svobody projevu. Soud uznal, že stěžovatel k urážlivým výrazům sáhnul z upřímného zájmu o blaho svých spoluobčanů v průběhu pohnuté debaty. V tomto případě na jedné straně vah byla potřeba zajistit, aby státní úředníci požívali veřejné důvěry, a potřeba chránit je před pohoršlivými a urážlivými útoky během výkonu služby. Na druhé straně se potom nacházela obecná svoboda projevu, i když možná přímo nesusouvisející s řádným fungováním demokratické společnosti. Zde mohou být obě misky vah považovány za vyvážené. Soud opět nerozhodl jednomyslně. Většina, ke které jsem se neřadil, zaujala postoj, že státní orgány nepřekročily vlastní pravomoci pro určení potřebnosti napadeného opatření.

Druhý případ, *Rekvényi versus Maďarsko*,⁸⁾ se týkal dodatku k maďarské ústavě z roku 1994, který mimo jiné zakázal členům policejních složek politickou angažovanost a členství v politických stranách. Soud shledal, že omezení (poněkud zúžené dřívějšími nálezy Ústavního soudu a statutem) bylo předepsáno zákonem a sledovalo legitimní cíle ochrany bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a předcházení rušení veřejného pořádku. Soud dále dospěl k závěru, že zvláště vzhledem k historii Maďarska mohla být opatření v této zemi učiněná s cílem chránit policejní složky od přímého politického vlivu považována za reakci na „naléhavou společenskou potřebu“ v demokratické společnosti. Opatření, která se na první pohled mohla jevit jako nedemokratická, sledovala ochranu demokracie tím, že chtěla zaručit nestrannost policejních složek v protikladu k situaci, jež panovala za komunistického systému jedné strany. V širším kontextu rozsudek uznal, že přechod od nedemokratického systému k systému demokratickému může vyžadovat zvláštní opatření chránící demokracii a lidská práva během tohoto přechodného období.

Tyto případy dokládají skutečnost, že pokud předmět sporu v souvislosti s článkem 10 nesměruje k podstatě demokratického života a a fortiori pokud je zásah směřován k upevnění demokracie, může být jeho rozsah relativně značný.

U třinácti případů týkajících se Turecka byl soud požádán, aby určil, do jaké míry může být zásah do svobody projevu ospravedlněn obavou z ohrožení celistvosti státu nebo potřebou boje proti terorismu. Stěžovatelé byli obviněni a odsouzeni k odnětí svobody nebo pokutě po otištění výroků nebo učinění veřejných prohlášení souvisejících se situací v jihovýchodním Turecku, obzvláště pak s kurdskou otázkou.

Pro soud nebylo nikterak obtížné zjistit, že k zásahu došlo a že zásah byl předepsán zákony ve shodě s požadavky článku 10 a sledoval legitimní cíl. Zbývalo proto rozhodnout, zda byl zásah k dosažení tohoto cíle nutný v demokratické společnosti.

Soud postupoval dle zásad dřívějších precedenčních rozsudků a zdůraznil význam svobody tisku a veřejné debaty v řádně fungující demokratické společnosti, jakož i velmi omezený prostor pro omezování politického

⁷⁾ Viz Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu o stížnosti č. 25716/94 na str. 23. tohoto přílohového sešitu.

⁸⁾ Viz Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu o stížnosti č. 25390/94, které bude publikováno v přílohovém sešitě XXI/2000.

projevu. Na druhé straně však soud uznal, že státní orgány měly právo přistoupit k opatřením a dokonce i právo přikročit k trestnímu stíhání v případech, kdy by veřejná prohlášení mohla vážně narušit veřejný pořádek. Státním orgánům byla při posuzování potřeby zasáhnout do svobody projevu dále přiznána široká působnost v případech, kdy docházelo k podněcování k násilí.

Zásah tak musel být zvážen na základě faktů a zejména ve světle kontextu a obsahu výroků, jež byly předmětem sporu. Důvody udané státními orgány musely být relevantní a postačující a musely být založeny na přijatelném posouzení skutečností. Jinými slovy, soud musel zvážit, zda příslušný projev skutečně implikoval hrozbu pro společnost, čímž by byl ve prospěch vlády přiznán širší rozsah působnosti. Pokud však soud nenašel dostatečně silný vztah mezi použitými slovy a skutečnou hrozbou vypuknutí násilí, převážila ochrana politického projevu zaručovaná Úmlouvou. Po zvážení všech skutečností a okolností soud dospěl k názoru, že stíhané výroky, jež byly předmětem sporu, ve valné většině případů nedosahovaly stupně podněcování k násilí nebo ozbrojené vzpouče navzdory agresivním výrazům, které v některých případech obsahovaly. Soud musel rovněž rozhodnout, zda tresty uložené ze strany státních orgánů byly přiměřené svému účelu – byl totiž ohromen přísností trestů, které byly v těchto případech uloženy. Zjištěné okolnosti vedly soud k tomu, že v jedenácti případech z třinácti shledal zásah do práv nepřiměřeným a rozhodl, že došlo k porušení článku 10.

Je zřejmé, že vždy bude existovat určité napětí mezi potřebou učinit opatření vedoucí k prevenci násilí, zejména terorismu, na straně jedné a jistými základními právy, především svobodou projevu, na straně druhé. V oblasti článku 10 soud musí přezkoumat, zda jde o skutečnou hrozbu, a zaměřit se na charakter a přísnost sankcí. Úmluva se vždy bude přiklánět k demokracii a svobodě politického projevu jakožto zásadnímu prvku demokracie, avšak násilí, které je svou samotnou podstatou nedemokratické. Úmluvou zásadně chráněno nebude. V případech, kdy bude shledána souvislost mezi projevem a násilím, nemůže být chráněn ani tento projev.

Soud se nedávno zabýval dvěma dalšími případy z Turecka: Cakici a Tanrikulu. V těchto případech bylo opět předmětem sporu násilí, které mělo být tentokrát spácháno ze strany státu. Oba případy se týkaly velmi vážných obvinění z porušení zejména článku 2 (právo na život) a článku 3 (zákaz nelidského nebo ponižujícího zacházení).

Tyto případy jsou přirozeně velice závažné především proto, že se týkají těch nejzásadnějších práv Úmluvou zaručovaných. Je znepokojující, že i když soud učinil první nález o porušení článku 2 až v roce 1995, tedy třicet šest let od svého založení, musel tak nyní učinit hned u několika věcí. Já bych se však chtěl zaměřit na jiný aspekt těchto dvou případů, z nichž jeden má vážný a dlouhodobý dopad na soud a systém Úmluvy. V obou případech soud musel zjišťovat skutečný stav věcí a obstarávat důkazy v Turecku. Nutnost provádět takové vyšetřování ukazuje na zhroucení subsidiární struktury systému Úmluvy. Jak soud při mnoha příležitostech zdůraznil, právě státní orgány jsou primárně odpovědné za dodržování práv a svobod vyplývajících z Úmluvy. Tuto skutečnost odráží pravidlo vyžadující vyčerpání domácích opravných prostředků a například také koncept rozsahu působnosti, jakož i tzv. doktrína čtvrté instance. Úkolem kontrolního mechanismu Úmluvy není nahrazovat justiční orgány v jednotlivých státech.

To však předpokládá, že řízení na úrovni států skutečně probíhá a že probíhá řádně. Problém těchto dvou tureckých případů spočívá v tom, že mechanismus Strasbourgu v podstatě posloužil jako soud první instance. Za těchto okolností nezbývá soudu než stanovit, že na úrovni státu neproběhlo ve věci stěžovatelova obvinění adekvátní vyšetřování. To znamená, že za prvé: preliminární námitky zakládající se na skutečnosti, že nebyly vyčerpány všechny domácí prostředky nápravy, pravděpodobně neobstojí, protože ať už jsou k dispozici jakékoli prostředky nápravy, mohou být těžko vyčerpány, když nebylo provedeno žádné oficiální vyšetřování. Za druhé: bez ohledu na zjištění, že státní orgány byly přímo vinny úmrtím nebo zmizením, ze kterého jsou obviněny, soud shledává, že článek 2 byl porušen, poněvadž státní orgány nesplnily nespornou povinnost vyplývající z článku 2, který stanoví, že v případech úmrtí jednotlivce násilnou smrtí je třeba vést úřední vyšetřování. Dále dojde k porušení článku 13 přímo vyplývajícímu z absence vyšetřování, protože účinnost prostředků nápravy bude podlomena absencí adekvátního vyšetřování.

V případech, kdy není provedeno vyšetřování, jsou tedy dopady z hlediska zjištění týkajících se porušení Úmluvy dalekosáhlé. Z praktického hlediska soud ani není schopen provést větší počet vyšetřování, která jsou obzvláště nákladná a zdlouhavá. Je tedy v zájmu všech, aby řádné vyšetřování provedly státní orgány, které mají daleko lepší možnost skutečnosti přesně posoudit. Chtěl bych znovu zopakovat, že v systému Úmluvy by první šetření porušení mělo proběhnout na úrovni států. Pokud k tomu opakovaně nebude docházet, vystavujeme se dvojímu riziku. Za prvé bude systém ochromen nadbytečnými úkoly a za druhé dojde k vážnému oslabení subsidiárního charakteru systému Úmluvy, což může mít dlouhodobé katastrofické následky.

Vážná porušení Úmluvy byla rovněž shledána v jurisdikci některých starších, etablovaných demokracií. V červnu soud vynesl rozsudek k případu Selmouni versus Francie. Stěžovatel s marockým a nizozemským občanstvím byl zatčen na základě obvinění týkajících se drog. Stěžovatel tvrdil, že během policejní vazby byl vážně napaden, a lékařské zprávy potvrdily, že utrpěl různá zranění, pro něž neexistovalo žádné jiné hodnověrné vysvětlení. Po sedmi a půl letech byli příslušní členové policejních složek francouzským odvolacím soudem obviněni z násilného útoku a odsouzeni k trestům odnětí svobody, až na jednu výjimku podmíněně odloženým.

Soud se nejprve musel zabývat preliminární námitkou francouzské vlády, dle které stěžovatel nevyčerpal domácí prostředky nápravy, poněvadž trestní řízení proti policii, v němž byl účastníkem, dosud nebylo ukončeno. Soud vyjádřil názor, že k tomu, aby takové řízení mohlo pro účely Úmluvy být považováno za účinný prostředek nápravy, musí šetření nejenom být provedeno, k čemuž bezpochyby došlo, ale musí být provedeno řádným způsobem a státní orgány musejí být odhodlány zjistit a stíhat zodpovědné činitele. Zejména vzhledem k nesčetným průtahům zapříčiněným francouzskými státními orgány soud dospěl k názoru, že příslušné řízení neposkytovalo účinný prostředek ke zjednání nápravy, a námitka francouzské vlády tudíž neobstála.

Pokud se týče podstaty obvinění, soud se spokojil se zjištěním, že stěžovatel utrpěl během policejní vazby značné množství ran, byl vystaven určitému počtu ohavných a ponižujících činů a po několik dní vyšetřování se stal terčem opakovaných a stálých násilných útoků. Soud shledal, že fyzické i psychické násilí, které bylo na stěžovateli spácháno, mu způsobilo značnou bolest a utrpení a bylo velmi závažné a kruté a že tyto činy musejí být považovány za mučení ve smyslu článku 3 Úmluvy. Jinými slovy soud byl toho názoru, že špatné zacházení, jež zjistily francouzské soudy, překročilo mez závažnosti potřebnou pro klasifikování tohoto zacházení jako mučení, jak je definuje Úmluva. Reakce na tento rozsudek byly ve Francii snad z pochopitelných důvodů smíšené. Odsouzenému obchodníku s drogami se přílišného soucitu nedostalo. Na druhé straně mnoho seriózních komentátorů rozsudek přivítalo, protože poukazoval na skutečný problém policejní vazby, který ve Francii existoval.

Dalším případem, který ve Francii upoutal značnou pozornost, byl případ Chassagnou a spol., o kterém bylo rozhodnuto v dubnu. Stěžovatelé byli jako majitelé menších pozemků v některých departementech přinuceni předpisem platným dle francouzských zákonů stát se (navzdory svému odporu k lovu) členy místních loveckých spolků. Výsledkem tohoto povinného členství bylo, že lovci v těchto oblastech mohli bez souhlasu majitelů lovit na parcelách, které nepřesahovaly určitou rozlohu. Na větší pozemky se toto ustanovení nevztahovalo. Francouzské soudy zamítaly stížnosti, které žádaly o vynětí pozemků stěžovatelů ze spolků.

V tomto případě šlo o právo na majetek nebo přesněji řečeno právo majitelů pokojně užívat majetek dle vlastního uvážení (článek 1 Protokolu č. 1) a právo na svobodu shromažďování a sdružování (článek 11 Úmluvy), jakož i právo nebyť při výkonu těchto práv diskriminován (článek 14 Úmluvy).

Soud se otázkou práva na majetek zabýval ve světle druhého odstavce článku 1 Protokolu, který státu dovoluje přijímat zákony, které upravují užívání majetku v souladu s obecným zájmem. Proto bylo v první řadě třeba zjistit, zda cíl opatření směřoval k obecným zájmům. Za druhé potom bylo v souladu s precedenty nutno určit, zda bylo dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi obecným zájmem společnosti a ochranou osobních svobod a zejména zda existoval přiměřený vztah mezi použitými prostředky a cílem obecného zájmu. Otázku související s tím, co je nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem, většinou dokáží lépe zodpovědět státní orgány než mezinárodní soud, proto je v této věci státům ponechána široká působnost. Implicitně se uznává podřízenost vůči demokratickým rozhodnutím o majetku. Výmluvným příkladem je například územní plánování města nebo opatření k ochraně krajiny, kde soud připisuje velkou váhu rozhodnutím státních orgánů ve prospěch obecných zájmů.

V případě Chassagnou soud uznal, že potřeba zorganizovat loveckou činnost představuje legitimní cíl ve prospěch obecného zájmu. Učiněná opatření byla demokratická a zakládala se na zákonu přijatém parlamentem i na rozhodnutích učiněných na místní úrovni. Avšak to, oč obci šlo, zřejmě budilo menší respekt než jiná, pochopitelnější omezení vlastnických práv. Soud protiargumenty vlády zamítl a bez ohledu na její působnost dospěl k závěru, že nucení majitelů malých pozemků, aby postoupili svá lovecká práva na jejich pozemcích proto, aby jich mohli užívat jiní způsobem, jenž je v zřejmém nesouladu s přesvědčením majitelů, vytvořil nepřiměřené břemeno, které nemohlo být ospravedlnitelné dle druhého odstavce článku 1 Protokolu. Skutečnost, že předpis se týkal pouhých 29 z 93 departementů, a to jen pozemků o výměře nepřesahující určitý počet hektarů (20 nebo 60 dle jednotlivých departementů), oslabil argument obecného zájmu, když soud zvažoval argumenty obou stran.

Pokud se týče článku 11, soud nejprve odmítl tvrzení vlády, že na lovecké spolky jakožto veřejnoprávní sdružení, jimž jsou ze zákona zaručeny veřejnoprávní výsady, se článek 11 nevztahoval. Slovo sdružování bylo chápáno autonomně ve smyslu Úmluvy a výklad dle národního práva měl pouze relativní hodnotu. Poté, co bylo zjištěno, že došlo k zásahu do práv, že byl zásah předepsán zákony a že sledoval legitimní cíl, se Soud jako ve většině případů souvisejících s články 8 až 11 musel zaměřit na otázku, zda zásah byl k dosažení legitimního cíle v demokratické společnosti nutný.

V takových situacích se často střetávají dva zájmy zaručené Úmluvou jako například svoboda projevu na straně jedné a právo na soukromý život na straně druhé. V tomto případě byla legitimním cílem, který vláda sledovala a který soud uznal, ochrana práv a svobod jiných, zejména „práva“ nebo „svobody“ lovu. Soud zdůraznil, že pokud jiný zájem není právem zakotveným v Úmluvě, čímž právo lovu zjevně není, dozor bude z evropské strany přísnější a působnost státu bude užší. Vzhledem ke zjištění soudu týkajícímu se článku 1 Protokolu č. 1, kde, jak jsem již řekl, byl ve věci omezení užívání majetku dán široký prostor státu, bylo z hlediska Úmluvy vždy obtížné obhájit nutnost zásahu do negativní svobody nestat se členem sdružení. Soud proto dospěl k závěru, že francouzské soudní orgány nezaručily spravedlivou rovnováhu mezi příslušnými protikladnými zájmy tím, že osoby byly zákonem nuceny stát se členy sdružení, i když to bylo v rozporu s jejich přesvědčením a členství v tomto sdružení znamenalo postoupení jistých majetkových práv za účelem dosažení cílů, s nimiž tyto osoby nesouhlasily. Proto nebylo možné zásah považovat za přiměřený sledovanému cíli.

Není snad překvapující, že s ohledem na skutečnost, kdy pravidlo bylo aplikováno pouze selektivně, soud dospěl také k názoru, že byl porušen článek 14 spolu s článkem 1 Protokolu č. 1 a článkem 11 Úmluvy, protože rozlišení mezi majiteli malých a velkých pozemků vzhledem k jejich právu pozemků užívat pro účely jiné než k lovu nemělo žádného opodstatnění.

Další případ, o kterém soud rozhodl, byl *Buscarini versus San Marino*.⁷⁾ Stěžovatelé byli zvoleni do velké rady parlamentů v San Marinu. Po volbách bylo od nich vyžadováno, aby složili přísahu na Bibli svatou. Stěžovatelé přísahu složili písemně a vynechali veškeré zmínky o Bibli, odvolávajíc se na článek 9 Úmluvy o svobodě náboženského vyznání. Následovně od nich bylo vyžadováno, aby přísahu složili znovu, tentokrát na Bibli svatou pod hrozbou, že ztratí své poslancecké mandáty. Učinili tak, ale podali ve Strasbourgu stížnosti na porušení svobody náboženského vyznání a přesvědčení.

Soud nejprve potvrdil význam svobody náboženského vyznání jako jednoho z aspektů pluralismu neoddelitelného od demokratické společnosti a zdůraznil svobodu nebytí žádného náboženského vyznání a neúčastnit se náboženského života. Poté, co soud shledal, že došlo k zásahu do práv, aplikoval tři standardní podmínky, které musejí zásahy do práv a svobod zaručených články 8 až 11 Úmluvy splňovat, aby nebylo zjištěno jejich porušení. Konkrétně jde o to, aby opatření bylo předepsáno zákonem, učiněno při sledování legitimního cíle stanoveného pro příslušný případ a v demokratické společnosti nutné k dosažení tohoto cíle. Nebylo pochyb o to, že opatření bylo předepsáno zákonem. Soud posoudil druhou otázku a shledal, že v demokratické společnosti není nutné, aby zvolení zástupci lidu přísahali oddanost určitému náboženství, poněvadž to je v rozporu s článkem 9. V tomto smyslu soud citoval komisi, která prohlásila, že by bylo rozporuplné podmiňovat výkon parlamentního mandátu, který má reprezentovat rozdílné názory společnosti, předchozím prohlášením věrnosti určité víře.

Jednou z obtíží, se kterou se soud stejně jako jeho předchůdci potýká, jsou opakovaná porušení. V případech, kdy se soud má zabývat velkým počtem stížností, ve kterých stěžovatelé upozorňují na téměř stejné porušování práv a svobod, a kdy soud zjistí, že stížnosti jsou podložené, vyvstávají dva problémy. Jak jsem již zmínil u vyšetřování skutečného stavu věci, jeden problém je praktického rázu a druhý problém souvisí s dlouhodobou důvěryhodností systému Úmluvy. Na praktické úrovni nepřiměřeně vysoký počet případů z jedné země týkající se otázky, o které bylo ve skutečnosti již rozhodnuto, vyčerpává zdroje a zatěžuje instituci, která má již tak příliš mnoho práce. Pokud se týče důvěryhodnosti systému, případy, kdy soud ustavičně zjišťuje stejná porušení, znamenají, že není splněna základní povinnost řídit se rozsudky soudu. Výkon rozsudků soudu, i pokud jsou deklarativního charakteru, znamená pro příslušný stát povinnost odstranit příčiny porušování práva a tím zaručit, aby nedocházelo k opětovnému porušení.

Ti z vás, kteří jste se soudem obeznámeni, víte, že mám na mysli situaci v Itálii. Jak soud uvedl v rozsudcích ke čtyřem italským případům *Botazzi, A. P., Di Mauro a Ferrari*, které byly vyneseny v červenci

⁷⁾ Viz Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu o stížnosti č. 24645/94 na str. 30 tohoto přílohového sešitu.

tohoto roku, bylo od roku 1987 vyneseno 65 rozsudků o porušení odstavce 1 článku 6 týkajícího se překročení „přiměřené doby“ řízení u civilních soudů v různých oblastech Itálie. Obdobně ve smyslu zrušených článků 31 a 32 Úmluvy vyústilo více než 1400 zpráv komise v rezoluci Výboru ministrů, v níž bylo uvedeno, že Itálie porušila článek 6 ze stejného důvodu.

Soud zjistil, že tato porušení odrážela situaci, ve které nebyla doposud zjednána náprava a v níž neměli stěžovatelé k dispozici žádné domácí prostředky k nápravě. Nashromážděná porušení tak představovala způsob jednání nekompatibilní s Úmluvou. Toto zjištění má dva důsledky. Za prvé, když se budou případy týkat zdlouhavosti soudního řízení v Itálii, budou senáty schopny odvolat se na rozsudek velkého senátu a případ prošetřit ve světle praktik zjištěných velkým senátem. Jinými slovy, bude zde existovat presumpce ve prospěch stěžovatele, jakmile řízení překročí určitou dobu, což našemu soudu umožní tyto případy vyřizovat rychleji. Druhý dopad se týká výkonu rozsudků. Dokud soud omezil svá zjištění určitým porušením na konkrétní skutečnosti, mohla být povinnost vlády sjednat všeobecnou nápravu zpochybňována. Tento argument však italské orgány nemají již k dispozici. Zodpovědnost je nyní jasně na nich a Výboru ministrů Rady Evropy, která dozírá na výkon rozsudků soudu.

Jeden z nejzajímavějších a nejvýznamnějších letos vynesených rozsudků byl případ *Matthewsová versus Spojené království*, který se týkal práva volit ve volbách do Evropského parlamentu, parlamentního orgánu Evropské unie. Osoba s britským občanstvím a trvalým pobytem na Gibraltaru požádala o registraci k volbám do Evropského parlamentu a byla informována, že dle podmínek zákona Evropského společenství o přímých volbách jí nepřísluší volební právo pro volby do Evropského parlamentu. Stěžovatelka podala stížnost na porušení práva na svobodné volby dle článku 3 Protokolu č. 1 Úmluvy. Soud musel zodpovědět celou řadu otázek – zejména, zda Velká Británie byla zodpovědná za to, že stěžovatelka nemohla volit, s ohledem na skutečnost, že situace vyvstala v důsledku mezinárodní smlouvy, kterou vláda Velké Británie nemohla jednostranně změnit. Soud shledal, že vláda tuto zodpovědnost měla, a odvolal se na povinnost Vysokých smluvních stran zakotvenou v článku 1 Úmluvy, kde se smluvní strany zavazují přiznat každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Úmluvě, a potřebu zajistit praktické uplatnění práva zaručeného v článku 3 Protokolu č. 1. Velká Británie se nemohla zprostit odpovědnosti uzavřením pozdějších smluvních závazků.

Vláda rovněž soud požádala, aby prohlásil, že činnost Evropského parlamentu jako nadnárodní instituce, tedy nikoli čistě vnitrostátního zastupitelského orgánu, nespadá pod článek 3. Soud dospěl k závěru, že tím by byly ohroženy některé základní nástroje sloužící k udržení efektivní politické demokracie. Soud shledal, že Evropský parlament byl dostatečně zapojen do schvalování legislativy, která upravovala situaci na Gibraltaru, a obecného demokratického dozoru nad činnostmi Evropského společenství, a tím představoval součást legislativy Gibraltaru pro účely článku 3 Protokolu č. 1.

Soudu zbývalo určit, zda absence voleb do Evropského parlamentu v Gibraltaru byla v souladu s článkem 3 Protokolu č. 1. Soud zdůraznil, že přestože státy měly širokou působnost, pokud se týkalo výběru určitého volebního systému například volbou mezi poměrným zastoupením nebo většinovým systémem, v tomto případě byla stěžovatelce upřena možnost vyjádřit svobodný názor volbou členů Evropského parlamentu i přesto, že legislativa Evropského společenství byla součástí legislativy Gibraltaru a tím přímo stěžovatelku ovlivňovala. Proto zde bylo shledáno porušení jejich práv.

Tento případ je významný ze dvou důvodů. Za prvé silně zdůrazňuje zásadní význam efektivní politické demokracie jako jedné z hlavních zásad Úmluvy a jednoho z nejlepších prostředků zaručení základních svobod, které tvoří základ spravedlnosti a míru ve větě, abych citoval preambuli Úmluvy. Za druhé posunul dopředu definování vztahu mezi Úmluvou a institucemi a legislativou Evropské unie. Soud uznal, že akty Evropského společenství jako takové nemohou být před soudem napadány, protože Evropské společenství není Vysokou smluvní stranou, a dále že Úmluva nevylučuje přechod kompetencí na mezinárodní organizace. Povinnost zaručit práva Úmluvy dle článku 1 však i po takovém postoupení přetrvává a Vysoké smluvní strany mohou být brány k zodpovědnosti, pokud práva nezaručí. To by znamenalo, že zodpovědnost státu se v určitých situacích nevztahuje pouze na domácí legislativu, ale i na primární a přímo aplikovatelnou legislativu komunitární.

V rozsudku vydaném stejného dne k případu *Waite a Kennedy versus Spojené království*, který se týkal imunity mezinárodních institucí, soud potvrdil, že Vysoké smluvní strany Úmluvy nemohou být svých zodpovědností vyplývajících z Úmluvy zproštěny tím, že své kompetence převedou na mezinárodní organizace. Společnou nitkou v těchto případech je potřeba zajistit, aby se práva zakotvená v Úmluvě nestala pouze právy teoretickými nebo iluzorními, ale aby byla praktická a účinná. Toto pojetí spolu s obecnou povinností zaručovat práva vyplývající z Úmluvy ve smyslu článku 1 znamená, že státy se nemohou zbavit odpovědnosti ani tak, že postoupí své kompetence mezinárodním orgánům.

Dovolte mi, abych na závěr svého projevu řekl, že toto je pouze ukázka případů, které soud ve Strasbourgu řešil, ale snad Vám umožní utvořit si představu o problémech, s nimiž se náš soud, který přese všechno budu nazývat soudem novým, potýká. Jak jsem již řekl v úvodu, v našem soudu se promítá jak kontinuita, tak inovace. Přestože uznáváme význam precedentů pro právní jistotu, předvídatelnost a vládu práva, Evropský soud nikdy nebyl spoután striktní doktrínou stare decisis. Precedenční rozsudky starého soudu však tvoří pevné základy, na nichž může nový soud stavět v rámci nových problémů, které bude řešit, jakož i v rámci dopadu společenského a právního vývoje na otázky, se kterými se již setkal.

ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRAVA

29. dubna 1999

VĚC T. W.

(Rozsudek ve věci T. W. versus Málta)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající v souladu s článkem 27 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) ve znění Protokolu č. 11 a v souladu příslušnými ustanoveními Jednacího řádu Soudu jako Velký senát, který tvořili následující soudci: L. Wildhaber, předseda, E. Palmová, A. Pastor Ridruejo, A. Ferrari Bravo, G. Bonello, J. Makarczyk, P. Kūris, R. Türmen, J. – P. Costa, F. Tulkensová, V. Strážnická, M. Fischbach, V. Butkevych, J. Casadevall, H. S. Grevová, A. Baka, S. Boutocharova a M. de Salvia, tajemník Soudu, po uzavřené poradě Senátu, která se konala 13. ledna a 31. března 1999, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl předán Soudu, vytvořenému podle bývalého článku 19 Úmluvy, maltskou vládou („dále jen Vláda“) 31. července 1998 během tříměsíční lhůty stanovené bývalými články 32 § 1 a 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti proti Republice Malta (č. 25644/94) předložené Evropské komisi pro lidská práva („dále jen Komise“) občanem Spojeného království podle bývalého článku 25 dne 2. listopadu 1994. Při jednání před Komisí byl žadatel uveden jako T. W. Na přání žadatelova zástupce byl tento postup dodržen i v jednání před Soudem.

Žádost vlády se opírala o bývalý článek 48 Úmluvy. Předmětem uvedeného podání byla žádost o vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 5 § 3 Úmluvy.

2. K dotazu učiněnému v souladu s ustanovením 33 § 3 (d) bývalého jednacího řádu Soudu A žadatel prohlásil, že si přeje zúčastnit se jednání před soudem a ustanovil advokáta ke svému zastupování (bývalé ustanovení 30).

Vláda Spojeného království poté, co byla informována tajemníkem o právu zasáhnout (bývalý článek 48 b/ Úmluvy a bývalé ustanovení 33 § 3 b/), prohlásila, že toto nemá v úmyslu.

3. Jako předseda senátu, který byl původně jmenován (bývalý článek 43 Úmluvy a bývalé ustanovení 21) zejména pro projednání procesních otázek, které by mohly vzniknout předtím, než vstoupí v platnost Protokol č. 11, R. Bernhardt, tehdejší předseda Soudu, prostřednictvím tajemníka konzultoval se zástupcem Vlády, právním zástupcem žadatele a zástupcem Komise organizací písemného postupu. V souladu s následným usnesením tajemník obdržel vyjádření žadatele 18. listopadu 1998 a Vlády 20. listopadu 1998. Žadatel předložil vyčíslení požadavků na náhradu nákladů a výdajů podle článku 41 Úmluvy 23. listopadu 1998. Dne 1. prosince 1998 Komise předložila spis o řízení, které proběhlo před ní, jak požadoval tajemník na základě nařízení předsedy. Dne 9. prosince 1998 se Vláda vyjádřila k žadatelovým nárokům dle článku 41 Úmluvy.

4. Jakmile 1. listopadu 1998 vstoupil v platnost Protokol č. 11, byl v souladu s jeho článkem 5 § 5 případ předán Velkému senátu. Do Velkého senátu byl z moci úřední jmenován G. Bonello, zvolený soudce zastupující Maltu (článek 27 § 2 Úmluvy a ustanovení 24 § 4 Jednacího řádu Soudu), L. Wildhaber, předseda Soudu, E. Palmová, místopředsedkyně Soudu, J. – P. Costa a M. Fischbach, místopředsedové sekce (článek 27 § 3 Úmluvy a ustanovení 24 § 3 a 5 /a/). Ostatními členy jmenovanými k doplnění Velkého senátu byli A. Pastor Ridruejo, J. Makarczyk, P. Kūris, R. Türmen, F. Tulkensová, V. Strážnická, P. Lorenzen, V. Butkevych, J. Casa-

devall, H. S. Grevová, A. Baka, a S. Boutocharova (ustanovení 24 § 3 a ustanovení 100 § 4). Následně se pan Lorenzen nemohl zúčastnit projednávání případu a byl nahrazen L. Ferrari Bravem (ustanovení 24 § 5 /b/).

5. Předseda rozhodl, že není nutné, aby Komise delegovala jednoho ze svých členů k účasti na projednávání případu Velkým senátem (ustanovení 99).

Dopisem z 11. prosince 1998 předseda Velkého senátu sdělil zástupci Vlády předběžnou otázku, o jejíž zodpovězení Vládu požádal. Dne 4. ledna 1999 Vláda zaslala do úřadu tajemníka svou odpověď. Dne 19. ledna 1999 se Vláda pokusila dodatečně předložit námítky týkající se jednání. Předseda odmítl, aby toto bylo Vládě povoleno.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy se veřejně ústní jednání, společně s projednáváním případu Aquilina v. Malta, konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 13. ledna 1999.

Před Soud předstoupili :

(a) za Vládu generální prokurátor Malty A. Borg Barthet, náměstek generálního prokurátora S. Camilleri, právní poradce L. Quintano;

(b) za žadatele advokáti J. Brincat a B. Berry.

Soud vyslechl přednesy panů Borg Bartheta a Brincata a rovněž jejich odpovědi na otázky položené jedním ze soudců.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

7. Žadatel je občanem Spojeného království, narozen v roce 1943. V rozhodné době trvale žil na Maltě ve městě Luqa a byl skladníkem.

8. Ve čtvrtek 6. října 1994 večer, přibližně ve 20.30, byl zatčen policií.

9. V pátek 7. října 1994 byl žadatel předveden před soudce magistrátního soudu. Obžalobu přečetl policejní inspektor, který tvrdil, že žadatel zneužil (trestný čin zahrnující sexuální praktiky) svou nezletilou dceru a znásilnil ji. Žadatel prohlásil, že je nevinen.

10. Po jednání se žadatel spojil s právníkem, který se s ním setkal následujícího dne, 8. října, což byla sobota.

V pondělí 10. října 1994 žadatelův advokát písemně požádal o kauci. Uvedl, že žadatel žije na Maltě, je zde zaměstnán a i přesto, že má problémy se svou maltskou manželkou, má velmi dobré vztahy s rodinou z její strany. Není tedy obava, že se bude vyhýbat stíhání. Dokonce i kdyby odešel do Spojeného království, dohody o extradicí by mu znemožnily vyhnout se procesu, pokud by se generální prokurátor rozhodl ho obžalovat. V žádosti bylo dále uvedeno, že žadatel obvinění trvale popírá a byl zadržen na základě pouhých nepodložených tvrzení. Soudce, před kterého byl předveden, neměl pravomoc nařídít jeho propuštění. Neměl právní pomoc a žádost byla předložena tajemníkovi soudu při první možné příležitosti. Žádal soud o propuštění, neboť neexistují důvody opravňující trvání vazby.

Žádost byla ihned zaslána generálnímu prokurátorovi, který se musí vyjádřit do čtyřiaadvaceti hodin.

11. Téhož dne, tj. 10. října 1994, generální prokurátor písemně nesouhlasil se žadatelovým propuštěním.

12. Stále 10. října 1994 soudce magistrátního soudu rozhodl o zamítnutí žádosti o kauci. Soudce si vzpomíná, že toto rozhodnutí bylo přijato buď k polednímu nebo brzy po obědě 10. října 1994. Tento soudce ne-

byl totožný se soudcem, před kterého přivedli žadatele 7. října 1994, a sám žadatele nevyslechl. Dne 11. října 1994 tajemník magistrátního soudu zaznamenal rozhodnutí druhého soudce do soudního protokolu.

13. Dne 20. října 1994 druhý soudce začal projednávat důkazy a 25. října nařídil propustit žadatele na kauci.

14. Dne 8. května 1995 magistrátní soud žadatele odsoudil k dvouletému podmíněnému trestu: 8. ledna 1996 trestní odvolací soud žadatelovo odsouzení potvrdil.

II. Příslušné domácí právo a praxe

A. Paragraf 137 trestního zákona

15. Paragraf 137 trestního zákona stanoví následující :

„ Každý soud, který věci spadající do jeho pravomoci opomene nebo odmítne se zabývat zákonnou stížností na nezákonné zadržení, a každý příslušník policejního sboru, který, pokud je mu předána podobná stížnost, neprokáže, že ji postoupil nadřízenému do dvaceti čtyř hodin, může být obviněn a potrestán odnětím svobody od jednoho do šesti měsíců. “

16. Ve svém rozhodnutí Carmelo Sant v. generální prokurátor ze 7. ledna 1998 Ústavní soud odmítl odvolatelův argument, že paragraf 137 trestního zákona se vztahuje pouze na trest a nikoli na opravný prostředek. Podle Ústavního soudu, pokud by se zkoumal způsob aplikace tohoto paragrafu, pak by závěr byl stejný jako ten, ke kterému dochází předseda soudu John J. Cremona. Ten ve svých vědeckých pojednáních zdůraznil, že jakkoli habeas corpus není v podstatě součástí maltského právního řádu, jsou v maltském trestním zákoně dvě ustanovení, a to paragrafy 137 a 353, která lze společně považovat za stejně efektivní záruku osobní svobody.

17. Strany se před Evropským soudem odvolávaly na následující případy, kde bylo použito paragrafu 137.

Dne 13. června 1990 první komora civilního soudu nařídila zadržet Christophera Cremonu na dvacet čtyři hodin za pohrdání soudem. Zadržený se odvolal podle paragrafu 1003 zákona o organizaci a občanském soudním řízení. Generální prokurátor s odkazem na to, že Cremona se odvolává na paragraf 137 trestního zákona, požádal magistrátní soud, aby nařídil příslušnému soudnímu tajemníkovi a policejnímu komisařství předvést Cremonu před soud a oběma nařídil ho ihned propustit. Cremonovo odvolání mělo odkladný účinek na výkon rozhodnutí a v důsledku toho jeho další zadržování bylo nezákonné. Magistrátní soud souhlasil se žádostí generálního prokurátora

Ibrahim Hafes Ed Degwej, později pokřtěný Joseph Leopold, použil paragraf 137 trestního zákona, aby napadl a dosáhl nápravy detence, která byla prodlužována a neurčité délky. Tvrdil, že jeho detence, která začala v listopadu 1983, se stala nezákonnou kvůli své délce a neurčené době. Dne 4. července 1995 magistrátní soud nařídil, aby byl uvědoměn generální prokurátor, a po vyslechnutí jeho stanoviska téhož dne odmítl žádost.

Dne 28. dubna 1997 Joachim řečený Jack Spagnol s odvoláním na paragraf 137 trestního zákona napadl zákonost prodlužování svého zadržení z důvodu očekávaného šetření ve věci soudně zabaveného majetku. Tvrdil, že vazba byla nepřípustně prodlužována, navíc prohlásil, že jeho majetek je zanedbatelný. Dne 28. dubna 1997 magistrátní soud postoupil spis generálnímu prokurátorovi a dále žádost neposuzoval.

Dne 5. října 1994 magistrátní soud odmítl žádost Emanuely Brincatové o propuštění.

Soud konstatoval:

„Ze záznamů o několika žádostech o propuštění obviněné, které byly předloženy tomuto soudu a trestnímu soudu a byly vždy urychleně projednány, plyne made vši pochybnost, jak zbytečný a nepochopitelný je první odstavec této žádosti, když se odvolává na paragraf 137 trestního zákona.“ (*Neoficiální překlad z maltéžštiny.*)

18. Kromě toho vláda prohlásila, že pokud by soudce považoval zadržení za nezákonné, byl by povinen nařídít propuštění zadržené osoby. Součástí je tato povinnost uložena silou ustanovení paragrafu 137 trestního zákona. Každá osoba na Maltě ví, že zadržení nemůže překročit čtyřicet osm hodin a předvedení k soudci zaručuje, že pokud zadržený nebo zadržená chce učinit podání, může tak učinit v přítomnosti zcela nezávislé osoby a nikoli před zástupcem obžaloby. V souvislosti s rozhodováním o habeas corpus podle paragrafu 137 trestního zákona soudce nemusí vyslyšet generálního prokurátora. Avšak protože jde o sporné řízení, kde obžalobu zastupuje policie, soudce má vyslechnout zástupce policie jako procesní stranu pro zachování zásady „budiž slyšena i druhá strana“ a pro zachování rovnosti zbraní. Toto je pravomoc zcela oddělená a odlišná od pravomoci povolit kauci. Pokud soudce shledá, že uvěznění je nezákonné, musí nařídít propuštění uvězněného a otázka záruky proto nevystane. Pouze pokud nic nenasvědčuje nezákonnosti uvěznění, vystane problém záruky.

B. Paragraf 353 trestního zákona

19. Paragraf 353 trestního zákona společně s paragrafem 137 je vládou považován za stejně efektivní záruku osobní svobody jako habeas corpus (viz odstavec 16 výše). Paragraf 353 vymezuje pravomoci a povinnosti policie v trestním stíhání a stanoví následující:

„353. (1) Každý příslušník policie v nižší hodnosti než inspektor, pokud zadrží osobu, podá hlášení o zadržení důstojníkovi v hodnosti nejméně inspektora, který pokud shledá důvody pro zadržení dostačující, nařídí předvést zadrženého k policejnímu soudu, jinak jej propustí.

(2) Pokud je nařízeno předvést zadrženého k policejnímu soudu, musí být toto nařízení splněno bez jakékoli zdržení a v žádném případě nesmí být odloženo o více než čtyřicet osm hodin.“

20. Pravomoci magistrátního soudu podle paragrafu 353 trestního zákona ve vztahu k předvedeným zadrženým osobám byly široce diskutovány ve věci Ellul.

Dne 23. prosince 1990 Nicolas Ellul, který byl zadržen na základě podezření ze spáchání trestného činu trestaného odnětím svobody na více než tři roky, byl předveden k magistrátnímu soudu. Tvrdil, že obžaloba v tomto stádiu je povinná přesvědčit soudce o nezákonnosti zadržení.

Tato žádost byla projednána téhož dne magistrátním soudem následovně :

„Způsob projednávání, kterým se má řídit magistrátní soud jako soud vyšetřovací, je stanoven v paragrafech 389 až 409 trestního zákona. Odstavec (1) paragrafu 390 zakotvuje, jak má začít řízení před tímto soudem: «má vyslechnout pod přísahou výpověď policisty bez přísahy obviněného a projednat důkazy na podporu policejní výpovědi». Časový limit pro uzavření tohoto vyšetřování je stanoven paragrafem 401 na jeden měsíc. Navíc potvrzení výpovědi zástupců obžaloby pod přísahou je odůvodněno tím, aby se soud přesvědčil, že podezření proti obviněnému odůvodňuje jeho zadržení z hlediska vzneseného obvinění.

Tento soud neshledává nic ke změně skutečnosti, že výpověď pod přísahou je odpřísáhnutím obžaloby, konec konců v této souvislosti se slovem «výpověď» míní «obžaloba». Takto byl projednáván tento případ a byl projednáván správně.

V důsledku toho soud prohlašuje, že žádosti obviněného jsou neodůvodněné, proto je zamítá.“

(Neoficiální překlad z maltéštiny.)

Pan Ellul podal ústavní stížnost, ve které tvrdil, že došlo k porušení článku 5 § 3 Úmluvy. Dne 1. prosince 1990 první komora civilního soudu rozhodla, že článek 5 § 3 neukládá žádné povinnosti soudci, před kterého byla zadržená osoba předvedena za účelem zjištění, zda k zadržení došlo na základě důvodného podezření. Navíc soud shledal, že článek 5 § 3 neukládá žádné povinnosti obžalobě, aby při předvedení zadrženého předložila důkazy o tom, že policie měla důvodné podezření v době zadržení.

Dne 8. ledna 1991 Ústavní soud rozhodnutí první komory civilního soudu potvrdil.

21. Dne 5. ledna 1999 byl Francis Xavier Borg po zadržení před čtyřiceti hodinami na základě podezření ze spáchání trestného činu trestaného odnětím svobody na více než tři roky předveden před magistrátní soud. Jeho advokát upozornil soud na článek 5 § 3 Úmluvy, který podle jeho názoru nařizuje soudu, aby sám přezkoumal, zda okolnosti případu odůvodňují trvání klientovy vazby. Magistrátní soud rozhodl takto:

„V souladu s ustálenou praxí tohoto soudu a v souladu s trestním zákoníkem tento soud nemůže v nynějším stádiu posoudit jakékoli okolnosti a musí se řídit obžalobou přednesenou prokuraturou.

Dále soud nemůže začít z úřední moci projednávat některou otázku propuštění z vazby, ale nejprve musí být podána žádost ke generálnímu prokurátorovi a po jeho odpovědi, neboť pokud neodpoví v termínu stanoveném zákonem, soud může rozhodnout o propuštění na základě záruk.

Proto to, co žádá obžalovaný, je nad rámec možností soudu.

S ohledem na paragrafy 574 (1) a 582 (1) trestního zákona soud prohlašuje, že není kompetentní zabývat se žádostí a doporučuje obžalovanému, aby se, pokud chce projednat svou žádost o propuštění, přizpůsobil ustanovením zde uvedených paragrafů.“ (*Neoficiální překlad z maltézštiny.*)

C. Ustanovení trestního zákona o kauci

22. Trestní zákon obsahuje následující paragrafy týkající se záruky:

„ 574. (1) Každá obviněná osoba, která je ve vazbě pro trestný čin nebo přestupek, může být na základě žádosti přechodně z vazby propuštěna, pokud předloží dostatečnou záruku, že se dostaví k jednání v určenou dobu a na určené místo.

...
575. ...

(2) Požádat o záruku je nutno písemně, přičemž kopie žádosti se postupuje generálnímu prokurátorovi téhož dne, kdy ji podají ...

...
(c) osoby obviněné z trestného činu, který se trestá odnětím svobody na více než tři roky ...

(3) Generální prokurátor může následující pracovní den písemným podáním protestovat proti žádosti, přičemž uvede důvody svého protestu.

...
576. Výše záruky se stanoví v mezích určených zákonem s přihlédnutím k podmínkám na straně obviněného, podstatě a kvalifikaci trestného činu a výši hrozícího trestu.

577. (1) Záruka za kauci je udělena, pokud dostačující ručitel písemně uzná stanovenou částku.

(2) Může být rovněž učiněna, kdykoli to soud považuje za vhodné, vlastnoručním složením částky nebo ekvivalentní zástavy nebo vlastním uznáním obviněného do protokolu.

...
582. (1) Soud nemůže poskytnout kauci z úřední moci, ale jen pokud o ni požádá obžalovaný nebo obviněný.“

D. Statut Evropské úmluvy o lidských právech v maltském právním řádu

23. Účinností zákona o Evropské úmluvě ze dne 19. srpna 1987 se Úmluva stala součástí maltského právního řádu.

24. V rozhodnutí ve věci Aguilina z 13. června 1994 Ústavní soud potvrdil, že maltští soudci musí brát zřetel na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

25. T. W. se obrátil na Komisi 2. listopadu 1994. S odvoláním na článek 5 §§ 3 a 4 a článek 6 § 3 (c) Úmluvy si stěžoval na to, že nebyl okamžitě předveden před soudce kompetentního nařídít jeho propuštění, nebyl žádný prostředek, kterým by mohlo „urychleně“ být napadeno jeho uvěznění nebo zadržení, a nebyla mu dána možnost informovat advokáta předtím, než se objevil u soudu, ani neměl advokáta přiděleného.

26. Dne 17. ledna 1997 Komise (První komora) prohlásila stížnost (č. 24644/94) za přípustnou z hlediska žadatelovy stížnosti podle článku 5 §§ 3 a 4 Úmluvy. Ve své zprávě ze 4. března 1998 (bývalý článek 31) došla k jednomyslnému závěru, že byl porušen článek 5 § 3, nikoli však článek 5 § 4.

KONEČNÉ NÁVRHY PŘEDLOŽENÉ SOUDU

27. Žadatel svým podáním požádal, aby Soud rozhodl, že odpovědný stát porušil článek 5 § 3 Úmluvy, a poskytl mu náhradu nepeněžité škody a nákladů a výdajů podle článku 41.

Vláda požádala Soud, aby rozhodl, že k porušení článku 5 §§ 3 nebo 4 Úmluvy nedošlo.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Předběžné námitky Vlády

28. Vláda stejně jako před Komisí prohlásila, že žadatel, pokud se týče jeho stížnosti podle článku 5 § 3 Úmluvy, nevyčerpal prostředky vnitrostátní úpravy. Zdůraznila, že v žádném procesním stádiu se žadatel nesnažil odvolat se na paragraf 137 trestního zákona. Tento paragraf kromě zajištění trestu pro každého úředníka, který zdrží projednávání stížnosti na nezákonné zadržení, vytváří spolu s paragrafem 353 právní základ maltské verze příkazu k habeas corpus (viz odstavce 16 a 19 výše). I když paragraf 582 (1) trestního zákona vyžaduje podání žádosti o podmíněně propuštění (viz odstavec 22 výše), nemůže omezit pravomoc soudců, aby projednali žádost o habeas corpus. Toto by odporovalo ústavě a Úmluvě, která je součástí maltského právního řádu (viz výše odstavce 23 – 24).

29. Vláda prohlásila, že soudce, před kterého byl žadatel 7. října 1994 předveden, se mohl zabývat jakoukoli stížností žadatele na nezákonnost zadržení. V takovém případě by soudce měl projednat tvrzení zadrženého a policie, nikoli generálního prokurátora. Pokud by se soudci poté jevilo, že zadržení bylo nezákonné, měl by povinnost nařídít propuštění podle paragrafu 137 a v souladu s Úmluvou a judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. I když žadatel předložil některá rozhodnutí, která mohou ukazovat na to, že pravomoci soudce, před kterého byl předveden nejdříve, byly omezenější, než tvrdí Vláda, tato rozhodnutí pocházejí od nižších soudů a každopádně obviněný na těchto případech neprokázal, že zákon v nich nedovoluje uvěznění nebo že zde nebylo důvodné podezření opravňující k uvěznění.

30. Žadatel odpověděl, že ustanovení trestního zákona, na které se odvolává Vláda, nejsou účinným prostředkem: Paragraf 137 stanoví trest soudci nebo jinému úředníkovi, který nedbá na zákonnou stížnost na nezákonné zadržení. Nedotýká se však ve svém důsledku propuštění zadrženého.

31. Žadatel tvrdil, že soudce, před kterým se objevil 7. října 1994, neměl pravomoc přezkoumat zákonnost jeho zadržení. Ačkoli zákon podrobně uvádí, co se děje, když je obviněný poprvé předveden před soudce, nemá ustanovení o propuštění v případech nezákonného zadržení. Navíc není žádný podnět, na základě kterého

by mohl zadržený být propuštěn při předvedení před soudce na základě toho, že soudce rozhodne o nezákonnosti zadržení. Další argumenty mohou být vyvozeny výkladem a *contrario* z paragrafů 353 (viz odstavce 19 až 21 výše a 397 /5/ trestního zákona). Druhé ustanovení stanoví, že soud může rovněž nařídit propuštění obviněného, který ještě není vzat do vazby. V každém případě i za předpokladu, že by žadatel podal žádost podle paragrafu 137 trestního zákona, nebyl by zaručen soulad s článkem 5 § 3 Úmluvy, který požaduje automatické přezkoumání. Konečně žadatelovo zadržení a vazba nemohly být považovány za nezákonné, jestliže ve věci *Ellul* Ústavní soud rozhodl, že hranice vymezené platným systémem pro soudcovskou pravomoc k propuštění nesouvisejí s článkem 5 § 3 Úmluvy (viz odstavec 20 výše).

32. Ve svém rozhodnutí o přípuštění žádosti Komise uvedla, že otázka nevyčerpání vnitrostátních prostředků má být posouzena v rámci podstaty věci.

33. Článek 35 § 1, dříve článek 26 Úmluvy, stanoví následující:

„Soud se může věci zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí.“

34. Soud připomíná, že požadavek vyčerpat dostupné prostředky znamená, že žadatel musí vyčerpat ty prostředky, které se vztahují k údajnému porušení a které jsou současně dostupné a dostatečné. Existence takových prostředků musí být dostatečně zajištěna nejen teoreticky, ale i prakticky, v opačném případě nebudou mít požadovanou dostupnost a účinnost. Je na odpovědném státu, aby zajistil splnění těchto požadavků (viz zejména rozsudek ve věci *Navarra v. Francie* z 23. listopadu 1993, řada A, č. 273 – B, str. 27, § 24). Navíc nelze od žadatele, který vyčerpal zjevně účinný a dostatečný prostředek, požadovat, aby vyzkoušel další, které jsou dostupné, avšak pravděpodobně nebudou účinnější (viz *mutatis mutandis* rozsudek ve věci *A. v. Francie*³⁾ z 23. listopadu 1993, řada A, č. 277 – B, str. 48, § 32).

35. Soud poznamenává, že žadatel si před Komisí nestěžoval pouze na to, že nebyl podle maltského práva, přes ustanovení článku 5 § 4 Úmluvy, pro něj dostupný prostředek *habeas corpus* pro soudní rozhodnutí o zákonnosti jeho zadržení. Rovněž tvrdil, že chybní procesní ustanovení zajišťující zvláštní soudní kontrolu, kterou požaduje článek 5 § 3. Pokud Vláda argumentuje, že kdyby si žadatel stěžoval podle § 137 trestního zákona společně s § 353, soudce by přezkoumal jeho zadržení tak, jak předpokládá článek 5 § 3, je tato argumentace namířena přímo k podstatě stížnosti podle tohoto ustanovení. Je tedy nutno přiřadit předběžnou námitku Vlády k meritu věci.

II. Údajné porušení článku 5 § 3 Úmluvy

36. Žadatel si stěžoval, že je obětí porušení článku 5 § 3 Úmluvy, který stanoví:

„Každý, kdo je zatčen nebo jinak zbaven svobody v souladu s ustanovením odstavce 1 písm. c) tohoto článku, musí být ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci a má právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení. Propuštění může být podmíněno zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přeličení.“

37. Žadatel uznal, že soudce, před kterého byl předveden v rámci lhůty čtyřiceti osmi hodin od uvěznění, byl nezávislý a nestranný úředník vykonávající soudní pravomoc. Avšak vnitrostátní právo nevyžaduje, aby policie uvedla podstatné důvody pro jeho zadržení a soudce by ho mohl propustit, pouze pokud by požádal o kauci. Protože trestní čin, pro který byl žadatel zadržen, je trestán odnětím svobody na více než tři roky, žádost o záruku musí být postoupena generálnímu prokurátorovi, který má jeden pracovní den na to, aby se

³⁾ Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu – přílohou sešit II/95, Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 14838/89, str. 42.

rozhodl, zda proti ní bude protestovat nebo ne. Během této lhůty soudce nemohl rozhodnout o žadatelově propuštění. Podle ustálené praxe po prvním předvedení žadatele před soudce byl případ postoupen tajemníkovi, který vylosoval soudce určeného projednat důkazy. Tento systém byl zaveden k vyloučení uplácení soudu policií. Soudce, který projednal důkazy, rovněž zkoumal žádost o kauci poté, co se k ní mohl vyjádřit generální prokurátor. V důsledku toho žádost o kauci často projednával jiný soudce než ten, před kterého byl žadatel poprvé předveden.

38. Žadatel tvrdil, že článek 5 § 3 byl porušen ze tří důvodů. Za prvé pravomoci soudce, před kterého byl předveden nejdříve, byly omezené. Soudce mohl nařídít jeho propuštění pouze na základě žádosti o kauci, která navíc musela být postoupena generálnímu prokurátorovi. Za druhé přezkoumání jeho zadržení nebylo okamžité, neboť ve skutečnosti proběhlo až 25. října 1994, což je devatenáct dní po jeho uvěznění. Za třetí soudce přezkoumávající případ ho osobně nevyšlechl.

39. Komise konstatovala, že došlo k porušení článku 5 § 3 Úmluvy, protože soudní přezkoumání žadatelova zadržení nebylo automatické a neprojednal ho soudce, který osobně vyslechl žadatele.

40. Vláda tvrdila, že pokud by obvinění žadatele bylo takové, že zákon nedovoluje jeho uvěznění, pak by soudce, před kterého byl předveden 7. října 1994, jednal ve věci sám a nařídil žadatelovo okamžité propuštění. Kromě toho se žadatel mohl odvolat na paragraf 137 trestního zákona, aby uvedl další možné stížnosti ohledně zákonnosti svého zadržení.

Nehledě na toto konstatování Vláda prohlásila, že v případech, kdy soud shledá uvěznění zákonným, mají zadržení možnost požádat o prozatímní propuštění na kauci. V této souvislosti Vláda tvrdila, že i když článek 5 § 3 vyžaduje, aby obviněný byl okamžitě předveden před soudce, nepožaduje, aby o žádosti o kauci bylo rozhodnuto ihned. Důvodem, proč některé žádosti o kauci byly postupovány generálnímu prokurátorovi, bylo zajistit dodržení zásad o slyšení druhé strany a o rovnosti zbraní. V každém případě generální prokurátor urychleně odpověděl, proto přezkoumání žadatelova zadržení splňuje časový rámec článku 5 § 3. Pokud by generální prokurátor neodpověděl ve lhůtě stanovené soudcem, tento by mohl rozhodnout o žádosti o kauci bez projednání stanoviska generálního prokurátora, které v žádném případě není závazné. V tomto případě soudní rozhodnutí o žádosti o kauci bylo vydáno 10. října 1994 a žadatelův advokát měl k němu okamžitě přístup. Dále Vláda zdůraznila, že žadatel měl dostatečnou možnost předložit svůj případ písemně a mohl činit ústní podání. Úmluva nepožaduje, aby soudce rozhodující o žádosti zadrženého o kauci byl tím samym soudcem, před kterého byl zadržený zpočátku předveden. I když druhý soudce žadatele osobně nevyšlechl, měl k dispozici všechny požadované informace a byl zcela nezávislý na výkonné moci. V každém případě mohl žadatel požádat, aby ho druhý soudce vyslechl osobně.

41. Jak již Soud mnohokrát zdůraznil, článek 5 § 3 Úmluvy chrání osoby uvězněné nebo zadržené na základě podezření ze spáchání trestného činu před svévolným nebo neoprávněným zbavením svobody (viz mimo jiné rozsudek ve věci Assenov a další v. Bulharsko z 28. října 1998, Záznamy o rozsudcích a rozhodnutích 1998 – VIII, str. 3187, § 146). Hlavním účelem článku 5 § 3, který tvoří celek s odstavcem 1(c), je požadovat podmíněně propuštění, jakmile se stane zadržení nedůvodným. Skutečnost, že zadržený má přístup k soudci, není dostačující pro to, aby byla v souladu s požadavkem úvodní části článku 5 § 3. Toto ustanovení ukládá soudnímu úředníkovi, před kterého je zadržený předveden, aby přezkoumal okolnosti vypovídající pro nebo proti zadržení, rozhodnout s ohledem na zákonné znaky, zda existují důvody opravňující k zadržení a nařídít propuštění, pokud tyto důvody nejsou (viz rozsudek ve věci De Jong, Baljet a Van den Brink v. Holandsko z 22. května 1984, řada A, č. 77, str. 21 – 24, §§ 44, 47 a 51). Jinými slovy, článek 5 § 3 vyžaduje, aby soudní úředník zvážil podstatu zadržení.

42. Soudní přezkoumání musí být okamžité, aby bylo v souladu s článkem 5 § 3. Okamžitost musí být posuzována v každém případě s ohledem na jeho zvláštnosti (viz výše citovaný rozsudek ve věci De Jong, Baljet a Van den Brink, str. 24 a 25, §§ 51 a 52). Rozsah pružné interpretace a aplikace pojmu okamžitost je však

velmi omezen (viz rozsudek ve věci Brogan a další v. Spojené království z 29. listopadu 1988, řada A, č. 145-B, str. 33 – 34, § 62).

43. Spolu s okamžitostí musí být soudní kontrola zadržení automatická (viz výše uvedený rozsudek ve věci De Jong, Baljet a Van den Brink, str. 24, § 51). Nemůže záviset na předchozí žádosti zadrženého, takovýto požadavek by nejen změnil podstatu záruky zajištěné článkem 5 § 3, která je zárukou odlišnou od té, která je upravena v článku 5 § 4, a stanoví právo na řádné soudní řízení k přezkumu zákonnosti zbavení svobody (viz výše uvedený rozsudek ve věci De Jong, Baljet a Van den Brink, str. 25 – 26, § 57). Mohla by dokonce zmařit účel záruky podle článku 5 § 3, kterým je ochrana jednotlivce před svěvolným zadržením tak, že zajišťuje nezávislé soudní přezkoumání rozhodnutí o zbavení svobody (viz mutatis mutandis rozsudek ve věci Kurt v. Turecko z 25. května 1998, Záznamy 1998 – III, str. 1185, § 123). Okamžité soudní přezkoumání je rovněž důležitou zárukou proti špatnému zacházení s osobami ve vazbě (viz rozsudek ve věci Aksoy v. Turecko z 18. prosince 1996, Záznamy 1996 – VI, str. 2282, § 76). Dále, uvězněné osoby podrobené takovému zacházení by nemusely být způsobilé podat žádost o soudní přezkum svého zadržení. To samé by mohlo platit i o ostatních kategoriích zranitelných uvězněných osob, jako jsou například mentálně nezpůsobilí nebo ti, kteří nemluví jazykem soudního úředníka.

44. Konečně na základě článku 5 § 3 soudní úředník musí osobně vyslechnout zadrženého předtím, než rozhodne (viz výše uvedený rozsudek ve věci De Jong, Baljet a Van den Brink, str. 24, § 51).

45. Jestliže byl žadatel zadržen 6. října 1994 a před soudce byl předveden 7. října 1994 (viz odstavce 8 a 9 výše), pak Soud sdílí názor účastníků, že žadatelovo předvedení před soudce výše uvedeného data je možno považovat za „okamžité“ ve smyslu článku 5 § 3.

46. Strany se však neshodly na tom, zda soudce měl pravomoc nařídít propuštění na základě svého vlastního rozhodnutí. Zatímco žadatel tvrdil, že soudce, před kterého byl nejprve předveden, mohl nařídít jeho propuštění pouze na základě žádosti o kauci, Vláda uvedla, že soudci měli pravomoc nařídít propuštění sami, pokud by předvedená osoba čelila obvinění, které by podle zákona nedovolovalo její zadržení. I za předpokladu, že vládní výklad vnitrostátního práva je správný, Soud má za to, že toto plně nevyhovuje článku 5 § 3. Záležitosti, které v souladu s článkem 5 § 3 musí přezkoumat soudce, se netýkají jen toho jednoho zákonného důvodu, který citovala Vláda. Přezkum vyžadovaný článkem 5 § 3, aby skutečně zjistil, zda osoba je zbavena svobody oprávněně, musí být dostatečně široký, aby zahrnul všechny okolnosti hovořící pro nebo proti zadržení (viz odstavec 41 výše). Avšak dokazování před Soudem neobjasňuje, zda soudce, před kterého byl žadatel předveden 7. října 1994, nebo jiný soudní úředník měl pravomoc provést takový přezkum na základě svého vlastního rozhodnutí.

47. Vláda tvrdila, že by žadatel mohl dosáhnout širšího přezkumu zákonnosti svého zadržení, jdoucího za zjištění, zda obvinění toto dovoluje, pokud by podal žádost podle paragrafů 137 a 353 trestního zákona u soudce, před kterého byl předveden 7. října 1994. Avšak vyhovět článku 5 § 3 nelze zajištěním dostupnosti prostředků podle článku 5 § 4. Přezkum musí být automatický (viz odstavec 43 výše). Dále, dokonce v kontextu žádosti osoby podle paragrafu 137 s přihlédnutím k paragrafu 353 nebyla vytvořena taková možnost přezkumu, která by dovolila přezkoumat podstatu zadržení. Kromě případů, kde lhůta čtyřiceti osmi hodin byla překročena, Vláda se neodvolala na žádná rozhodnutí, kde by bylo úspěšně použito paragrafu 137 trestního zákona pro napadení buď zákonnosti nebo odůvodněnosti uvěznění na základě podezření ze spáchání trestného činu. Navíc z toho, co může Soud vyvodit z vnitrostátních před ním citovaných případů, nedostatek odůvodněného podezření nebo důvodů ve prospěch trvajících zadržení žadatele by nutně nevedly k nezákonnosti žadatelova zadržení nebo vazby podle maltského práva (viz odstavce 17, 20, 21 výše). Z toho vyplývá, že Vláda nezdůvodnila svou předběžnou námitku, že žadatel nevyčerpal vnitrostátní prostředky proto, že se nepokusil odvolat se na paragraf 137 a 353 trestního zákona. Proto tedy Soud zamítá předběžnou námitku Vlády.

¹¹ Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu – přílohový sešit XIII/98, Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 21987/93, str. 24.

48. Ve světle výše uvedeného Soud má za to, že žadatelovo předvedení před soudce 7. října 1994 nemohlo zajistit soulad s článkem 5 § 3 Úmluvy, protože soudce neměl pravomoc nařídit jeho propuštění. Z toho vyplývá, že došlo k porušení tohoto ustanovení.

49. I když Soud došel k tomuto závěru, souhlasí s Vládou, že otázka záruky je jiný a samostatný problém, který nastupuje, pokud zadržení a vazba jsou zákonné. Proto Soud se nebude tímto problémem zabývat v souvislosti s nálezem porušení článku 5 § 3.

III. Údajné porušení článku 5 § 4 Úmluvy

50. Soud zjišťuje, že Komise rovněž připustila žadatelovu stížnost na porušení článku 5 § 4 Úmluvy, který stanoví:

„Každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné.“

51. Ve své žádosti předkládající případ Soudu Vláda požadovala pouze rozhodnutí ve vztahu k problému podle článku 5 § 3 Úmluvy (viz odstavec 1 výše).

52. Soud znovu opakuje, že má plnou jurisdikci v mezích jemu předloženého případu, hranice jsou stanoveny rozhodnutím Komise o přípustnosti v takto vymezeném rámci Soud může posoudit všechny okolnosti a právní problémy, které se objeví v průběhu řízení před ním (viz rozsudek ve věci *Erdagoz v. Turecko* z 22. října 1997, Záznamy 1997 – VI, str. 2310 – 11, §§ 31 – 36).

53. Jakkoli předložený případ není omezen jen na jedno ustanovení Úmluvy, které je uvedeno v žádosti Vlády při předložení případu, Soud poznamenává, že kromě krátkého odkazu na článek 5 § 4 v podání Vlády se strany nezabývaly tímto problémem v průběhu řízení. S ohledem na uvedené a s přihlédnutím k závěru vyslovenému v odstavci 48 výše, Soud nepovažuje za nezbytné zabývat se stížností podle článku 5 § 4 Úmluvy.

II. Aplikace článku 41 Úmluvy

54. Žadatel požadoval spravedlivé zadostiučinění podle článku 41 Úmluvy, který stanoví:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluva nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přiznává Soud v případech potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění“.

A. Nepeněžitá škoda

55. Žadatel žádal 1000 maltézkých lir (MTL) jako náhradu nepeněžitě škody.

56. Vláda uvedla, že nebylo prokázáno, že žadatel utrpěl nepeněžitou škodu.

57. Soud má za to, že s ohledem na zvláštní okolnosti případu je nález o porušení článku 5 § 3 Úmluvy dostatečným spravedlivým zadostiučiněním za nepeněžitou škodu, kterou žadatel utrpěl.

B. Náklady a výdaje

58. Žadatel požadoval na náhradu nákladů spojených s vnitrostátním procesem do doby poskytnutí záruky 200 MTL a 1600 MTL na náhradu nákladů řízení podle Úmluvy a nezbytné výdaje spojené s právní pomocí u Soudu ve Strasbourgu.

59. Vláda odpověděla, že žadateli nemá být přiznáno více než 50 MTL za vnitrostátní proces. Suma požadovaná na náklady a výdaje při jednání před Komisí je přehnaná. Obecně by při řízeních před orgány ve Strasbourgu měly být používány normální tarify. Žadatelovy výdaje za právní pomoc při jednání u Soudu by měly být hrazeny v poloviční výši. Případ byl projednán společně s případem Aquilina v. Malta, ve kterém žadatel byl zastoupen stejnými advokáty.

60. Soud přiznává žadateli částku požadovanou za vnitrostátní proces v plné výši. Přiznává žadateli rovněž 2400 MTL na náhradu nákladů a výdajů při jednání před orgány Úmluvy.

C. Úrok z prodlení

61. Podle informace dostupné Soudu zákonná úroková míra na Maltě ke dni přijetí tohoto rozhodnutí činí 8 % ročně.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Jednomyslně vyjadřuje nesouhlas s věcnou podstatou předběžné námítky Vlády ohledně žadatelovy stížnosti podle článku 5 § 3 a jednomyslně ji zamítá.

2. Potvrzuje jednomyslně, že článek 5 § 3 Úmluvy byl porušen.

3. Potvrzuje jednomyslně, že není nutno zkoumat žadatelovu stížnost podle článku 5 § 4 Úmluvy,

4. Potvrzuje čtrnácti hlasy ke třem, že tento rozsudek je dostatečným spravedlivým zadostiučiněním za utrpenou nepeněžitou škodu.

5. Potvrzuje jednomyslně,

(a) že odpovědný stát je povinen zaplatit žadateli ve lhůtě tří měsíců 2600 (dva tisíce šest set) maltézských lir na náhradu nákladů a výdajů, včetně případného zdanění daní z přidané hodnoty.

(b) běžný roční úrok ve výši 8 % ročně je splatný v případě prodlení po uplynutí uvedené tříměsíční lhůty až do úplného zaplacení.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 29. dubna 1999.

Michele DE SALVIA
tajemník

Luzius WILDHABER
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

21. ledna 1999

VĚC JANOWSKI

(Rozsudek ve věci Janowski versus Polsko)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající v souladu s článkem 27 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) ve znění Protokolu č. 11 a v souladu příslušnými ustanoveními Jednacího řádu Soudu jako Velký senát, který tvořili následující soudci: L. Wildhaber, předseda, E. Palmová, C. Rozakis, Sir N. Bratza, M. Pellonpää, B. Conforti, J. A. Pastor Ridruejo, G. Bonello, J. Makarczyk, P. Kūris, R. Türmen, C. Bîrsan, M. Fischbach, J. Casadevall, H. S. Grevová, A. Baka, R. Maruste, M. de Salvia, tajemník Soudu, po uzavřené poradě Senátu, která se konala 18. listopadu 1998 a 14. ledna 1999, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl předán Soudu, vytvořenému podle bývalého článku 19 Úmluvy, 26. února 1998 polskou vládou („dále jen Vláda“), polským občanem Józefem Janowskim (dále jen „žadatel“) 27. února 1998 a Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) dne 16. března 1998 během tříměsíční lhůty stanovené bývalými články 32 § 1 a 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti proti Polské republice (č. 25716/94) předložené Komisí žadatelem podle bývalého článku 25 dne 25. ledna 1994. Žádost Vlády se opírala o bývalý článek 48 Úmluvy, žadatelova žádost k Soudu se odvolávala na bývalý článek 48 ve znění Protokolu č. 9, který Polsko ratifikovalo, žádost Komise se odvolávala na bývalé články 44 a 48 Úmluvy a na deklaraci, kterou Polsko uznalo pravomoc Soudu (bývalý článek 46 Úmluvy). Předmětem uvedených podání byla žádost o vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 10 Úmluvy.

2. K dotazu učiněnému v souladu s ustanovením 35 § 3 (d) bývalého jednacího řádu Soudu B žadatel prohlásil, že si přeje zúčastnit se jednání před soudem, a ustanovil advokáta ke svému zastupování (bývalé ustanovení 31). Advokátovi povolil tehdejší předseda Soudu R. Bernhardt, aby hovořil polsky (bývalé ustanovení 28 § 3).

3. Jako předseda senátu, který byl původně jmenován (bývalý článek 43 Úmluvy a bývalé ustanovení 21) zejména pro projednání procesních otázek, které by mohly vzniknout předtím, než vstoupí v platnost Protokol č. 11, konzultoval R. Bernhardt prostřednictvím tajemníka se zástupcem Vlády, právním zástupcem žadatele a zástupcem Komise organizací písemného postupu. V souladu s následným usnesením tajemník obdržel vyjádření žadatele 13. července a Vlády 7. srpna 1998. Písemné podání zástupce Komise bylo předloženo 15. září 1998.

4. Jakmile 1. listopadu 1998 vstoupil v platnost Protokol č. 11 a v souladu s jeho článkem 5 § 5, byl případ předán Velkému senátu nově vytvořeného Soudu. Do Velkého senátu byl z moci úřední jmenován J. Makarczyk, soudce zvolený v zastoupení Polska (článek 27 § 2 Úmluvy a ustanovení 24 § 4 Jednacího řádu Soudu), L. Wildhaber, předseda Soudu, E. Palmová, místopředsedkyně Soudu, C. Rozakis, místopředseda Soudu, Sir Nicolas Bratza a M. Pellonpää, místopředsedové sekcí (článek 27 § 3 Úmluvy a ustanovení 24 §§ 3 a 5 /a/). Ostatními členy jmenovanými v souladu s jednacím řádem Soudu byli B. Conforti, J. A. Pastor Ridruejo, G. Bonello, P. Kūris, V. Strážnická, C. Bîrsan, M. Fischbach, J. Casadevall, H. S. Grevová, A. Baka a R. Maruste. Následně se paní V. Strážnická nemohla zúčastnit projednávání případu a byla nahrazena R. Türmenem (ustanovení 24 § 5 /b/).

5. Dle rozhodnutí Soudu (ustanovení 99) Komise delegovala jednoho ze svých členů, pana M. Nowického, k účasti na projednávání případu Velkým senátem.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy se veřejné ústní jednání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 18. listopadu 1998. Soudu se předtím sešel na přípravném zasedání.

Před Soud předstoupili:

(a) za Vládu její zástupce profesor mezinárodního práva veřejného K. Drzewicki, právní poradkyně a soudkyně Ministerstva spravedlnosti E. Chalubińska a jako poradci A. Kaliński z kanceláře zástupce Vlády, M. Łuczka, náměstek stálého představitele Polska u Rady Evropy, a M. Dębská z kanceláře zástupce Vlády;

(b) za žadatele advokátka z Lodže B. Banasiková;

(c) za Komisi její zástupce M. Nowicki a tajemnice M. – T. Schoepferová.

Soud vyslechl přednesy pana Nowického, paní Banasikové a pana Drzewického.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

7. Žadatel se narodil v roce 1937. Je novinář a žije ve Zduňské Woli v Polsku.

8. Dle svého vyjádření žadatel 2. září 1992 zpozoroval dva městské strážníky, jak nařizují pouličním prodávacům, aby opustili náměstí ve Zduňské Woli, kde asi nebyl místními úřady povolen prodej, a aby své provizorní stánky přesunuli na nedaleké tržiště. Vláda tvrdila, že strážníci, kteří jednali z důvodů hygienických a dopravních, pouze požádali prodavače, aby se přesunuli na nedaleké tržiště. Žadatel dále prohlásil, že zasáhl a informoval strážníky, že jejich činnost nemá právní opodstatnění a narušuje právem chráněnou a zaručenou svobodu v ekonomické oblasti. Poukázal na to, že místní úřady nevydaly žádné nařízení povolující strážníkům vyklidit náměstí. Žadatel si všiml, že strážníci jednají zjevně pouze na základě ústní instrukce starosty, a trval na tom, aby prodavači zůstali. Výměně názorů mezi žadatelem a strážníky přihlížela skupina okolostojících.

9. Následně, blíže neurčeného data, okresní prokurátor ve Zduňské Woli zahájil trestní řízení proti žadateli. Dne 5. ledna 1993 okresní prokurátor podal u okresního soudu ve Zduňské Woli návrh obžaloby. Žadatel byl obviněn, že napadl městskou stráž během výkonu služby a že jednal se zjevným pohrdáním právním pořádkem, což je trestný čin uvedený v článku 236 v souběhu s článkem 59 § 1 trestního zákona.

10. Dne 29. dubna 1993 okresní soud obvinil žadatele podle článku 236 trestního zákona ze slovního napadení dvou městských strážníků. Soud rozhodl, že se jedná o trestný čin chuligánství dle ustanovení článku 59 § 1 trestního zákona. Žadatel byl odsouzen k osmi měsícům odnětí svobody s podmíněným odkladem na dva roky a k pokutě 1 500 000 starých zlotých (PLZ). Bylo mu rovněž nařízeno zaplatit 400 000 PLZ na dobročinné účely a náklady soudního řízení ve výši 346 000 PLZ.

11. Blíže neurčeného data se žadatel proti rozsudku odvolal s odůvodněním, že jeho obvinění bylo založeno na nedostatečných důkazech. Poukázal na to, že okresnímu soudu se nepodařilo přesně stanovit, jaká difamující slova byla použita, a pouze zjistil, že žadatel nazval strážníky „nevědomými“. Na tato slova nelze pohlízet jako na útok, ale jako na přípustnou kritiku státních úředníků. Žadatel dále prohlásil, že soud špatně aplikoval právo, neboť oproti jeho nálezu je zjevné, že žadatel se chuligánství nedopustil, neboť měl v úmyslu pouze chránit pouliční prodavače proti nezákonnému jednání strážníků.

12. Dne 29. září 1993 krajský soud v Sieradzi zrušil část napadeného rozsudku týkající se odnětí svobody a nařídil zaplatit 400 000 PLZ na dobročinné účely. Potvrdil však pokutu 1 500 000 (PLZ) a snížil náklady řízení na 150 000 PLZ. Krajský soud byl toho názoru, že soud prvního stupně nesprávně posoudil skutkovou

podstatu zmíněného trestného činu jako chuligánství, protože motivem jednání žadatele byla obrana pouličních prodavačů před jednáním městských strážníků, které považoval za nezákonné. Proto jednání žadatele není jednáním bez omluvitelného důvodu, což je nezbytnou podmínkou pro trestný čin chuligánství.

13. Dále krajský soud souhlasil s žadatelem, že mětská rada ve Zduňské Woli nevydala žádnou vyhlášku zakazující prodej zboží na ulicích a že v této době a v tomto místě nebylo uveřejněno žádné oznámení k tomuto účelu. Proto zjištění soudu, že žadatel zjevně pohrdal právním pořádkem, není odůvodněné.

14. Konečně krajský soud zjistil, že rozsudek se nezmiňuje o nadávkách pronesených žadatelem. Avšak konstatoval, že ve spise je dostatek důkazů k závěru, že žadatel ve skutečnosti strážníky napadl, neboť je nazval „blbci“ a „hlupáky“. Tato slova jsou běžně považována za útočná a jejich použitím žadatel překročil meze svobody projevu. Soud shledal, že obvinění podle článku 236 trestního zákona bylo správné, neboť uvedené ustanovení má zajistit, aby státním úředníkům nebylo bráněno ve výkonu jejich povinností.

II. Příslušné domácí právo

15. V rozhodné době právní úprava stanovila následující:

„Každý, kdo napadne státního úředníka ... při výkonu jeho povinností nebo v souvislosti s jejich výkonem, bude potrestán odnětím svobody až na dva roky, omezením osobní svobody nebo pokutou.“

Článek 59 § 1 trestního zákona:

„Jestliže pachatel spáchal úmyslný trestný čin chuligánství, soud stanoví trest ve výši nejméně jeden a půl násobku dolní hranice ...“

Článek 120 § 14 trestního zákona stanovil, že trestný čin je považován za chuligánství, pokud pachatel jednal na veřejnosti bez omluvitelného důvodu nebo se zjevně neomluvitelným důvodem a prokázal tak zjevné pohrdání právním pořádkem.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

16. Pan Janowski se obrátil na Komisi 25. ledna 1994. Odvolal se na článek 6 Úmluvy a stěžoval si, že okresní soud ve Zduňské Woli mu odmítl právní pomoc a výslech dvou svědků a v protokolu nezaznamenal prohlášení svědků a žadatele během procesu. Rovněž si stěžoval, že jeho obviněním bylo porušeno právo na svobodu projevu podle článku 10 Úmluvy.

17. Komise prohlásila dne 27. listopadu 1996 jeho stížnost (č. 25716/94) za přípustnou s výjimkou stížnosti podle článku 6 Úmluvy. Ve své zprávě z 3. prosince 1997 (článek 31) vyjádřila osmi hlasy k sedmi názor, že článek 10 byl porušen.

KONEČNÉ NÁVRHY PŘEDLOŽENÉ SOUDU

18. Žadatel ve svém podání žádal Soud, aby rozhodl, že okolnosti případu zakládají porušení článků 3, 6, 7 § 1 a 10 Úmluvy a přiznal mu spravedlivé zadostiučinění podle bývalého článku 50 (nyní článek 41).

Vláda požádala Soud, aby rozhodl, že v tomto případě k porušení článku 10 nedošlo.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Předmět sporu

19. Ve svém podání k Soudu žadatel uvedl několik stížností podle článků 3, 6, 7 § 1 a 10 Úmluvy. Soud zjišťuje, že pouze stížnost žadatele podle článku 10 na to, že obviněním bylo porušeno jeho právo na svobodu projevu, byla prohlášena Komisí za přípustnou (viz odstavce 16 a 17 výše).

20. Na Soudu je proto požadováno pouze přezkoumat stížnost žadatele podle článku 10 (viz mutatis mutandis rozsudek *Mc Ginley a Egan v. Spojené království* z 9. června 1998).

II. Údajné porušení článku 10 Úmluvy

21. Pan Janowski prohlásil, že jeho obvinění z napadení městské stráže narušilo jeho právo na svobodu projevu podle článku 10 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

Komise souhlasila s argumenty žadatele, zatímco Vláda uvedla, že skutkový děj případu nezakládá porušení článku 10.

A. Existence zásahu

22. Účastníci řízení se shodli, že žadatelovo obvinění bylo zásahem do výkonu práva svobody projevu. Soud nevidí důvod k jinému závěru.

23. Zásah je v protikladu k článku 10, pokud není „předepsán zákonem“ z jednoho či více zákonných důvodů uvedených v odstavci 2 článku 10 a „v demokratické společnosti nezbytný“ pro dosažení tohoto účelu nebo účelů.

B. „Předepsáno zákonem“

24. Soud má zato, a skutečně toto nebylo před ním zpochybněno, že zásah byl „předepsán zákonem“. Žadatelovo obvinění se zakládalo na článku 236 trestního zákona (viz odstavce 14 a 15 výše).

C. Zákonný účel

25. Komise s odkazem na rozhodnutí odvolacího soudu, který vyložil, že účelem žadatelova obvinění bylo zajistit nerušený výkon povinností státních úředníků, konstatovala, že zásah byl zákonný za účelem zabránění výtržnosti (viz odstavec 14). Vláda souhlasila, že zabránit výtržnosti bylo jedním z zákonných účelů sledovaných státními orgány, ale doplnila, že druhým zákonným účelem byla ochrana pověsti a práv městské stráže.

26. S přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu a k odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu má Soud za to, že žadatel byl obviněn ze zákonného důvodu, neboť účelem bylo zabránit výtržnictví. Napadený zásah proto splňuje podmínky zákonnosti stanovené článkem 10 § 2.

D. „Nezbytné v demokratické společnosti“

1. Argumenty před Soudem

27. Žadatel tvrdil, že jeho obvinění z napadení městské stráže není nezbytným zásahem podle odstavce 2 článku 10 Úmluvy. Poukázal na to, že neměl v úmyslu napadnout strážníky, ale pouze jim chtěl sdělit, že jednají nezákonně. Ačkoli ostře nesouhlasil s jednáním strážníků, volená slova je třeba považovat za vhodná. Dále, protože strážníci jednali v rozporu se zákonem, nemohou požívat zvláštní ochrany před kritikou.

Konečně žadatel tvrdil, že je novinář, proto jeho obvinění je nutno chápat šířeji jako pokus státních orgánů o cenzuru a zabránění kritice v budoucnosti.

28. Komise konstatovala, že státní úředníci, kteří jednají jako úřední osoba, jsou, podobně jako politici, podrobováni širší míře kritiky. Pokud jednají nezákonně, musí očekávat kritiku od občanů a musí přijmout, že někdy může být drsná nebo ostře vyjádřená. Žadatel mohl napadnout strážníky slovy „blbeci“ a „hlupáci“. Avšak vzhledem ke konkrétním okolnostem případu, zejména vzhledem ke skutečnosti, že spontánně reagoval na neoprávněné jednání strážníků a vybočil z obvyklé zdvořilosti a vyjádřil kritiku v průběhu prudké výměny názorů, nepřekročil meze přijatelné kritiky. Dále Komise poukázala na to, že státní orgány obvinily žadatele pouze na základě verbálního napadení dvěma slovy, aniž by vzaly v úvahu situaci, která vyvolala jeho reakci. Komise došla k závěru, že žadatelovo obvinění nebylo úměrné chráněnému zákonnému zájmu a nebylo nezbytné v demokratické společnosti, proto byl článek 10 porušen.

Zástupce Komise dodal, že v demokratické společnosti musí být dovoleno, aby občané reagovali na chování státních úředníků dokonce, když jejich reakce nejsou oprávněné a mají kontroverzní formu. Navíc, úředníci prosazující zákon nemají reagovat na útočné komentáře svého jednání, neboť toto tvoří součást rizika při výkonu povolání.

29. Vláda nesouhlasila s názorem Komise, že státní zaměstnanci jednajících z moci úřední jsou, podobně jako politici, podrobováni vyšší míře přijatelné kritiky. Jakkoli nemají být zbytečně podezíraví a mají přijmout kritiku, musí současně požívat ochrany proti neoprávněným útokům, aby mohli vykonávat účinně své povinnosti. Vláda dále zpochybnila závěr Komise, který se týkal nezákonnosti jednání městských strážníků, protože ti měli právo z důvodů hygienických a dopravních přikázat prodavačům, aby opustili náměstí (viz odstavce 8 výše). Kritika, kterou vyjádřil žadatel, nemohla mít širší rámec, protože nešlo o kritiku ve sdělovacích prostředcích a nebyla součástí veřejné debaty k důležitým problémům. Protože pokuta udělaná žadateli byla úměrná chráněným zájmům, Vláda závěrem požadala Soud, aby odmítl porušení článku 10.

2. Hodnocení Soudem

(a) Obecné zásady

30. Soud znovu připomíná základní zásady, které vyplývají z jeho rozsudků vztahujících se k článku 10.

(i) Svoboda projevu je jedním z nejdůležitějších institutů demokratické společnosti a jednou ze základních podmínek jejího pokroku a plné realizace každého jedince. Podle odstavce 2 se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“, které jsou přijímány příznivě nebo považovány za neútočné nebo neutrální, ale vztahuje se i na to, co je útočné, šokující nebo rušivé. Takové jsou požadavky plurality, tolerance a volnomyšlenkářství, bez nichž není „demokratické společnosti“. Jak je zakotveno v článku 10, tato svoboda má své výjimky, které však musí být přesně vymezeny a jakýkoli požadavek na omezení musí být přesvědčivý (viz následující rozsudky: *Handyside v. Spojené království* ze 7. prosince 1976, řada A, č. 24, str. 23, § 49, *Lingens v. Rakousko* z 8. července 1986, řada A, č. 103, str. 26, § 41 a *Jersild v. Dánsko* z 13. září 1994, řada A, č. 298, str. 23, § 31).

(ii) Přídomek „nezbytný“ podle článku 10 § 2 implikuje existenci „naléhavé společenské potřeby“. Vysoké smluvní státy mají určitou volnost v hodnocení, zda existuje taková potřeba, ale toto jde ruku v ruce s evropským dohledem, který zahrnuje jak legislativu, tak rozhodovací praxi, která ji aplikuje, včetně rozhodování nezávislých soudů. Soud má proto pravomoc vydat konečné rozhodnutí, zda „omezení“ je slučitelné se svobodou projevu chráněnou článkem 10 (viz výše uvedené rozhodnutí ve věci *Lingens*, str. 25, § 39).

(iii) Při výkonu dohledu musí Soud zkoumat napadený zásah z hlediska všech okolností případu včetně obsahu sdělení použitých proti žadateli a souvislostí, ve kterých je pronесl. Zejména musí Soud stanovit, zda předmětný zásah byl „úměrný chráněnému zákonnému účelu“ a zda důvody předložené státními orgány jsou „právně významné a dostatečné“ (viz výše uvedené rozhodnutí ve věci *Lingens*, str. 25–26, § 40 a *Barfod v. Dánsko* z 22. února 1989, řada A, č. 149, str. 12, § 28). Přitom Soud musí dojít sám k přesvědčení, že státní orgány jednali standardně v souladu se zásadami zakotvenými v článku 10 a kromě toho se opírali o přijatelné zhodnocení relevantních skutečností (viz výše uvedený rozsudek ve věci *Jersild*, str. 24, § 31).

(b) Aplikace výše uvedených zásad v tomto případě

31. V předloženém případě je úkolem Soudu, aby určil vzhledem ke všem okolnostem, zda omezení svobody projevu pana Janowského odpovídalo „naléhavé společenské potřebě“ a bylo „úměrné chráněnému zákonnému účelu“ a zda ospravedlňující důvody uvedené státními orgány byly „právně významné a dostatečné“.

32. V této souvislosti Soud zjišťuje, že žadatel byl obviněn ze slovního napadení městských strážníků tím, že je nazval „blbci“ a „hlupáky“ během incidentu na náměstí. Svědky byli okolostojící a napadení se týkalo jednání městských strážníků, kteří požadovali, aby se pouliční prodavači odebrali z náměstí jinam (viz odstavec 8 výše). Žadatelovy poznámky proto nebyly součástí otevřené diskuse k veřejným záležitostem, ani se netýkaly svobody projevu tisku, neboť jakkoli je žadatel povoláním novinář, jasně při této příležitosti jednal jako soukromá osoba. Soud dále zjišťuje, že žadatelovo obvinění se zakládalo na použití dvou slov, která jak soud prvního stupně, tak odvolací soud posoudily jako napadení, a nikoli na skutečnosti, že kritizoval strážníky nebo tvrdil, že jejich jednání je nezákonné (viz výše odstavec 10 a 14).

Za těchto okolností Soud není přesvědčen tvrzením žadatele, že jeho obvinění bylo míněno šířeji jako pokus státních orgánů o cenzuru a zabránění kritice v budoucnosti (viz výše odstavec 27).

33. Soud rovněž zaznamenává odůvodnění Komise, že státní úředníci, kteří jednají jako úřední osoba, jsou podobně jako politici podrobováni širší míře kritiky (viz odstavec 28 výše). Nepochybně za určitých okolností mohou meze být vůči státním zaměstnancům při výkonu služby širší než ve vztahu k soukromým osobám. Nelze však říci, že státní zaměstnanci se vědomě vystavují možnosti chytání za slovo a čin do té míry, jako je tomu u politiků, a že s nimi má být jednáno stejným způsobem jako s politiky, pokud jde o kritiku jejich jednání (viz rozsudek *Oberschlick v. Rakousko* /č. 2/ z 1. července 1997, *Záznamy 1997–IV*, str. 275, § 29).

Navíc státní zaměstnanci musí požívat důvěru veřejnosti bez nepřipustného zmatku, pokud mají být při plnění svých úkolů úspěšní, proto se může ukázat nezbytné, aby byli chráněni před agresivními a urážlivými slovními útoky, pokud jsou ve službě. V tomto případě požadavky takové ochrany nebyly zvažovány ve vztahu ke svobodě tisku nebo otevřené diskusi o veřejných záležitostech, protože žadatelovy poznámky nebyly v této souvislosti proneseny (viz odstavec 32 výše a výše citované rozhodnutí ve věci Lingens, str. 26, § 42 in fine).

34. Podle názoru Soudu, důvody vedoucí k obvinění žadatele byly právně významné ve vztahu k chráněnému zákonnému zájmu. Je pravda, že žadatel se uchýlil k urážlivému vyjadřování mimo obvyklou zdvořilost v zájmu spoluobčanů během vyostřené diskuse. Tyto vyjadřovací prostředky byly určeny úředníkům prosazujícím právo, kteří jsou vycvičení, jak na to odpovídat. Avšak napadl strážníky na veřejném místě před skupinou okolostojících během výkonu služby. Jednání strážníků, jakkoli se nezakládalo na přímé právní úpravě městské rady, ale na zvážení hygienické a dopravní situace, neodůvodňovalo ostré a urážlivé slovní útoky (viz odstavec 8 výše). Následně, i kdyby existovaly nějaké okolnosti vedoucí k jinému výkladu, pro rozhodnutí vnitrostátních soudů existují dostatečné důvody.

(c) Závěr

35. S přihlédnutím k uvedenému Soud vyjadřuje uspokojení, že důvody uvedené státními orgány byly „právně významné a dostatečné“ pro účely odstavce 2 článku 10. Soud dále zjišťuje, že vzhledem ke konkrétním okolnostem tohoto případu následný zásah byl úměrný významu chráněného zájmu. V této souvislosti je důležité zaznamenat, že žadatelův trest byl podstatně snížen na základě odvolání a, co je příznačné, trest odnětí svobody byl Sieradzským krajským soudem zrušen (viz odstavec 12 výše). Celkově nelze říci, že by státní orgány překročily jim dostupnou míru volnosti uvážení vzhledem k přijatým opatřením.

Tedy k porušení článku 10 Úmluvy nedošlo.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

Potvrzuje dvanácti hlasy ku pěti, že nedošlo k porušení článku 10 Úmluvy.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 21 ledna 1999.

Michele DE SALVIA
tajemník

Luzius WILDHABER
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
18. února 1999
VĚC BUSCARINI A DALŠÍ
(Rozsudek ve věci Buscarini a další versus San Marino)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající v souladu s článkem 27 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) ve znění Protokolu č. 11 a v souladu příslušnými ustanoveními Jednacího řádu Soudu jako Velký senát, který tvořili následující soudci: L. Wildhaber, předseda, E. Palmová, L. Ferrari Bravo, L. Carflisch, P. Kūris, J. – P. Costa, W. Fuhrmann, K. Jungwiert, M. Fischbach, B. Zupančič, N. Vajičová, W. Thomassenová, M. Tsatsa – Nikolovská, T. Pantiru, E. Levits, K. Traja, S. Boutocharová a dále M. de Boer– Buquicchiová, zástupkyně tajemníka Soudu, po uzavřené poradě Senátu, která se konala 10. prosince 1998 a 4. února 1999, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl předán Soudu, vytvořenému podle bývalého článku 19 Úmluvy, panem Krištofem Buscarinim 10. března 1998, vládou („dále jen Vláda“) San Marína 16. března 1998 a druhým žadatelem panem Emiliem Della Baldou 3. dubna 1998, pokaždé během tříměsíční lhůty stanovené bývalými články 32 § 1 a 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti proti Republice San Marino (č. 24645/94) předložené Evropské komisi pro lidská práva (dále jen „Komise“) třemi sanmarinskými občany, Krištofem Buscarinim, Emiliem Della Baldou a Dariem Manzarolim podle bývalého článku 25 dne 17. listopadu 1993. Žádost Vlády se opírala o bývalé články 44 a 48 Úmluvy a deklaraci, kterou San Marino uznalo obligatorní pravomoc Soudu (bývalý článek 46), podání žadatelů vycházelo z bývalých článků 44 a 48 Úmluvy ve znění Protokolu 9, který San Marino ratifikovalo. Předmětem uvedeného podání byla žádost o vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 9 Úmluvy.

2. Dne 12. října 1998 pan Manzaroli prohlásil, že si nepřeje zúčastnit se procesu.

3. Jako předseda senátu, který byl původně jmenován (bývalý článek 43 Úmluvy a bývalé ustanovení 21 Jednacího řádu soudu B) zejména pro projednání procesních otázek, které by mohly vzniknout předtím, než vstoupí v platnost Protokol č. 11, R. Bernhardt, tehdejší předseda Soudu, prostřednictvím tajemníka konzultoval s panem L. L. Danielem, zástupcem Vlády, pány Buscarinim, Della Baldou a zástupcem Komise organizaci písemného postupu. V souladu s následným usnesením tajemník obdržel vyjádření pana Buscariniho 2. září 1998 a vyjádření Vlády 16. října 1998. Dne 16. října prohlásil pan Della Balda, že se odvolává na podání prvního žadatele.

4. Jakmile 1. listopadu 1998 vstoupil v platnost Protokol č. 11 a v souladu s jeho článkem 5 § 5, případ byl předán Velkému senátu. Do Velkého senátu byl z moci úřední jmenován L. Ferrari, zvolený soudce zastupující San Marino (článek 27 § 2 Úmluvy a ustanovení 24 § 4 Jednacího řádu Soudu), L. Wildhaber, předseda Soudu, E. Palmová, místopředsedkyně Soudu, J. – P. Costa a M. Fischbach, místopředsedové sekce (článek 27 § 3 Úmluvy a ustanovení 24 §§ 3 a 5 /a/ Jednacího řádu Soudu). Ostatními členy jmenovanými k doplnění Velkého senátu byli L. Carflisch, P. Kūris, W. Fuhrmann, K. Jungwiert, B. Zupančič, N. Vajičová, W. Thomassenová, M. Tsatsa – Nikolovská, T. Pantiru, E. Levits a K. Traja a S. Boutocharová (ustanovení 24 § 3 a ustanovení 100 § 4).

5. Na výzvu Soudu (ustanovení 99) Komise delegovala jednoho ze svých členů, pana R. Nicoliniho, aby se účastnil projednávání případu Velkým senátem.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy se konalo veřejné ústní jednání v paláci lidských práv ve Strasbourgu 10. prosince 1998.

Před Soud předstoupili :

(a) za Vládu úředníci L. L. Daniele a G. Ceccoli,

(b) za Komisi její zástupce R. Nicolini a tajemnice M. – T. Schoepferová.

Soud vyslechl přednesy panů Nicoliniho a Danieleho.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

7. Žadatelé byli zvoleni ve volbách konaných 30. května 1993 do Generální velké rady (parlamentu Republiky San Marino).

8. Krátce poté požádali Kapitána Regenta, který je v čele vlády v San Marinu, aby mohli přísahat věrnost, jak vyžaduje paragraf 55 Volebního zákona (zákon č. 36 z roku 1958) bez odvolání na jakýkoli náboženský text. Zmíněný zákon se vztahuje k nařízení z 27. června 1909, které zakotvilo následující text přísahy členů republikového parlamentu: „Já, ..., přísahám na Svaté evangelium být vždy věrný a řídit se Ústavou republiky, všemi silami podporovat a hájit svobodu, vždy dodržovat zákony a nařízení, ať již dávné, moderní a ty, které budou vydány, a dále navrhopvat a volit za soudce nebo státní úředníky pouze ty kandidáty, které považují za schopné, věrné a připravené sloužit Republice bez toho, abych se nechal zvíkat pocity nenávisi nebo lásky nebo jakoukoli jinou úvahou.“

9. Na podporu své žádosti žadatelé uvedli článek 4 Listiny práv z roku 1974, který zaručuje náboženskou svobodu, a článek 9 Úmluvy.

10. Na zasedání Generální velké rady 18. června 1993 žadatelé přísahali věrnost písemně, slovy určenými nařízením z 27. června 1909 s výjimkou odvolání se na Evangelium, což vynechali. Současně první žadatel poukázal na závazky Republiky San Marino, které přijala, když přistoupila k Evropské úmluvě o lidských právech.

11. Dne 12. července 1993 na žádost Kapitána Regenta sekretariát Generální velké rady vyslovil názor, že přísaha tak, jak ji vykonali žadatelé, je neplatná, a postoupil záležitost radě.

12. Na svém zasedání 26. července 1993 Generální velká rada přijala usnesení navržené Kapitánem Regentem; které nařizovalo žadatelům, aby pod hrozbou ztráty parlamentních křesel znovu přísahali, tentokrát na Svaté Evangelium.

13. Žadatelé se podrobili příkazu rady a přísahali věrnost na Svaté Evangelium, nicméně si stěžovali na porušení práva na svobodu náboženského vyznání a svědomí.

14. Následně – dříve než se žadatelé obrátili na Komisi – zákon č. 115 z 29. října 1993 zavedl pro nově zvolené členy Generální velké rady možnost volby mezi tradiční přísahou a přísahou, v níž bylo odvolání na Evangelium nahrazeno slovy „na svou čest“. Tradiční znění je doposud povinné pro ostatní funkce, jako Kapitán Regent nebo člen vlády.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

15. Pánové Buscarini, Della Balda a Manzaroli se obrátili na Komisi 17. listopadu 1999. S odvoláním na článek 9 Úmluvy si stěžovali na porušení práva na svobodu náboženského vyznání a svědomí.

16. Dne 7. dubna 1997 Komise prohlásila jejich stížnost (č. 24645/94) za přípustnou. Ve své zprávě z 2. prosince 1997 (bývalý článek 31) došla k jednomyslnému závěru, že byl porušen článek 9.

KONEČNÉ NÁVRHY PŘEDLOŽENÉ SOUDU

17. Vláda přenesla tři předběžné námitky a požádala Soud, aby prohlásil stížnost za nepřipustnou nebo ji případně zamítl jako neodůvodněnou a bezúčelnou.

18. Pánové Buscarini a Della Balda požádali Soud o zamítnutí předběžných námitek Vlády a o zjištění, že došlo k porušení článku 9 Úmluvy.

PŘÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 9 Úmluvy

A. Předběžné námitky Vlády

19. Vláda ve třech odpovědích na žalobu, které přenesla před Komisí, požadovala, aby žaloba nebyla přijata, neboť žádost je zneužitím řízení, byla podána po uplynutí lhůty a nebyly vyčerpány prostředky vnitrostátní úpravy.

1. Zda žádost byla zneužitím řízení

20. Vláda prohlásila, že žadatelé podali žádost nevhodně a z politických důvodů, jak vyplynulo z prohlášení o úmyslu předstoupit před Komisí. Na podporu tohoto tvrzení Vláda citovala mimo jiné úřední záznam ze schůze Generální velké rady z 26. a 27. července 1993 a množství článků, které se po této události objevily v tisku dokonce i v říjnu 1998.

21. Podobně jako Komise i Soud poznamenává, že dokumenty ve spise ukazují, že po složení přísahy v tradičním znění pánové Buscarini a Della Balda jednoduše oznámili svůj úmysl předložit záležitost „Soudu ve Strasbourgu“. Tento krok nelze považovat za zneužití práva na individuální podání. Proto je nutno tuto námitku zamítnout.

2. Zda byla žádost podána po lhůtě

22. Vláda tvrdila, že žádost byla zaslána Komisi po uplynutí šesti měsíců od konečného vnitrostátního rozhodnutí, což je lhůta stanovená bývalým článkem 26 (nyní článek 35 § 1) Úmluvy. Dále Vláda tvrdila, že vzhledem k tomu, že pan Buscarini nebyl zmocněn panem Della Baldou k jednání a není advokát, nemohl platně jednat v jeho zastoupení v řízení před Komisí. Komise tuto námitku odmítla a zaujala stanovisko, že žadatel splnil šestiměsíční lhůtu stanovenou Úmluvou.

23. Soud zdůrazňuje, že první dopis žadatele vymezující předmět žádosti staví běh šestiměsíční lhůty, přičemž podání musí být doplněno krátce poté. Významné je, aby bylo možno jasně určit žadatele před uplynutím této lhůty, a žadatel má předložit alespoň podstatnou část své stížnosti. Dále ani Úmluva, ani ustanovení 36 Jednacího řádu Soudu nevyžaduje, aby žadatel byl zastoupen již v tomto procesním stádiu. V tomto případě první žadatel v dopise Komisi ze 17. listopadu 1993 přesně vymezil předmět žádosti a prohlásil, že jedná

jménem svým i ostatních dvou žadatelů. Dva formuláře se žádostí podepsané prvním a druhým žadatelem přijala Komise 1. a 18. července 1994, třetí žadatel se formálně připojil k žádosti 24. srpna 1995. Žádost tedy podali všichni tři žadatelé ve lhůtě stanovené bývalým článkem 26 (nyní článek 35 § 1) Úmluvy a tato byla později patřičně doplněna. Proto tedy i tato námitka musí být zamítnuta.

3. Zda byly vyčerpány vnitrostátní prostředky

24. Vláda zdůraznila, že rozhodnutí Generální velké rady, které vyžaduje přísahu na Evangelium, je politickým aktem. Proto Vláda trvala na tom, že žadatelé měli podat civilní žalobu k nápravě tvrzené újmy předtím, než se obrátí na Komisi v domnění, že záležitost nepatří do pravomoci domácích soudů. Podle Vlády tento prostředek by byl jak dostupný, tak účinný, což prokázaly vnitrostátní rozsudky předložené Komisi.

25. Stejně jako žadatelé, zástupce Komise zdůraznil, že i za předpokladu, že žaloba by byla přeložena civilním soudům, tyto soudy by nebyly měly jinou možnost než „postoupit záležitost Generální velké radě, která by tak byla soudcem ve své vlastní věci“.

26. Soud zdůrazňuje, že ustanovení o vyčerpání vnitrostátních prostředků, které stanoví bývalý článek 26 (nyní článek 35 § 1) Úmluvy, zavazuje ty, kteří chtějí předložit svůj spor se státem mezinárodnímu soudnímu nebo arbitrážnímu orgánu, aby nejprve využily prostředky zajištěné národním právním systémem, a stát se nemusí zodpovídat před mezinárodním orgánem za svá rozhodnutí dříve, než měl možnost napravit záležitost svým vlastním právním systémem. K tomu, aby bylo možno považovat ustanovení za splněné, musí mít žadatel běžně dostupné prostředky dostačující k nápravě tvrzených porušení (viz zejména rozsudek ve věci Assenov a další v. Bulharsko z 28. října 1998, rozsudek Aksoy v. Turecko¹⁾ z 18. prosince 1996. Záznamy o rozsudcích a rozhodnutích 1996 – VI., str. 2275 – 76, §§ 51 – 52).

27. V předloženém případě vnitrostátní rozhodnutí uvedená Vládou k prokázání toho, že by civilní soudy měly pravomoc k projednání věci, jsou irelevantní, neboť se týkají žádosti o občanství Republiky San Marino a o stavební povolení. Civilní soudy sice mají právo rozhodnout, zda byly splněny podmínky pro získání občanství (v prvním stupni) a poskytnout náhradu škody žalobci (v druhém stupni), za žádných okolností nemožno přezkoumávat a rušit politická rozhodnutí Generální velké rady.

Proto má Soud za prokázané, že Vláda nedoložila účinnost posuzovaného prostředku. Proto je nutno tuto námitku zamítnout.

28 Vláda rovněž prohlásila jak při jednání před Komisí, tak ve svém podání Soudu, že žadatelé mohli zahájit správní řízení nebo se obrátit na Sindacato della Reggenza (orgán s pravomocí přezkoumat rozhodnutí Kapitéána Regenta). Komise považovala tyto prostředky za neúčinné, neboť první nemůže ze zákona být použit k napadení aktů Generální velké rady a druhý se rovněž nevztahuje na rozhodnutí tohoto orgánu.

Soud se k tomuto závěru připojuje.

B. Přezkoumání článku 9

¹⁾ Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu – přílohový sešit XIII/98, Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 21987/93, str. 24.

29. Článek 9 Úmluvy stanoví:

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

30. Pánové Buscarini a Della Balda tvrdili, že požadavek Generální velké rady z 26. července 1993 dokládá, že v Republice San Marino byl v rozhodné době výkon základních politických práv, jako je převzít křeslo v parlamentu, spojen s povinností veřejně vyznat určitou víru, což je porušením článku 9.

31. Komise s touto analýzou souhlasila, Vláda ji zpochybnila.

32. Vláda zdůraznila, že znění zkoumané přísahy není náboženského charakteru, ale má spíše historický a společenský význam a je založeno tradicí. Republika San Marino byla skutečně založena knězem, avšak je světským státem, ve kterém je náboženská svoboda výslovně stanovena zákonem (článek 4 Deklarace práv z roku 1974). Sporné znění ztratilo svůj původní náboženský charakter stejně jako určité náboženské svátky, které stát znal jako státní svátky.

Úkon, na který je podána stížnost, proto nesměřoval k omezení náboženské svobody žadatelů.

33. Žadatelé a Komise odmítli toto ujištění.

34. Soud připomíná, že „jak je zakotveno v článku 9, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je jedním ze základů «demokratické společnosti» ve smyslu Úmluvy. Ve svých náboženských rozměrech je jedním z nejdůležitějších prvků, které vytvářejí osobnost věřících a jejich pojetí života, ale také je velkým majetkem ateistů, agnostiků, skeptiků a osob bez vyznání. Pluralismus, neoddělitelný od demokratické společnosti a dříve získaný v průběhu století, je na ní závislý“ (viz rozsudek ve věci Kokkinakis v. Řecko¹⁾ z 25. května 1993, řada A, č. 20 – A, str. 17, § 31). Tato svoboda zahrnuje mimo jiné i svobodu mít či nemít náboženské vyznání a praktikovat nebo nepraktikovat náboženství.

V tomto případě požadavek, aby pánové Buscarini a Della Balda přísahali na Evangelium, skutečně byl omezením ve smyslu druhého odstavce článku 9, neboť měli přísahat oddanost určitému náboženství pod hrozbou ztráty svých parlamentních křesel. Takové omezení odporuje článku 9, pokud není „stanoveno zákonem“ z důvodu jednoho nebo více legitimních důvodů uvedených v odstavci 2 a „nezbytné v demokratické společnosti“.

I. „Stanoveno zákonem“

35. Jak Komise poznamenala ve své zprávě (odstavec 38), „zkoumaná překážka se zakládá na paragrafu 55 zákona o volbách, zákon č. 36 z roku 1958, který se odvolává na nařízení z 27. června 1909, které zakotvuje znění přísahy pro členy Parlamentu ...“ Proto to bylo předepsáno zákonem ve smyslu druhého odstavce článku 9 Úmluvy. Tento bod nebyl zpochybněn.

2. Zákonný účel a zda to bylo „nezbytné v demokratické společnosti“

36. Vláda zdůraznila, jaký význam má v každé demokratické společnosti přísaha zvolených zástupců lidu, která podle jejího názoru je zárukou věrnosti demokratickým hodnotám. S přihlédnutím ke specifickému charakteru San Marina, který vychází z jeho historie, tradic a sociálního složení, v zájmu zachování veřejného pořádku je nezbytné vykonáním přísahy znovu potvrdit tradiční hodnoty.

¹⁾ Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu – přílohový sešit I/95, Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 14307/88, str. 53.

Historie a tradice San Marina byly spojeny s křesťanstvím, neboť stát byl založen světcem, v současnosti však náboženský význam přísahy byl nahrazen „nutností zachovat veřejný pořádek ve formě společenské soudržnosti a víry občanů ve své tradiční instituce“.

Bylo by proto nevhodné, aby Soud kritizoval význam, který San Marino této věci přikládá.

V každém případě Vláda tvrdila, že žadatelé neměli od okamžiku, kdy vstoupil v platnost zákon č. 115 z 29. října 1993 (zákon č. 115/1993), který neukládá osobám zvoleným do Generální velké rady přísahu na Evangelium, žádný právní zájem na procesu ve Strasbourgu.

37. Podle pánů Buscariniho a Della Baldy rozhodnutí, které požadovalo, aby vykonali spornou přísahu, bylo svou podstatou „úmyslným donucovacím aktem“ namířeným proti jejich svobodě svědomí a náboženství. Měl za cíl pokořit je jako osoby, které se ihned po svém zvolení domáhaly, aby znění přísahy bylo změněno tak, aby bylo, mimo jiné, v souladu s článkem 9 Úmluvy.

38. Soud má za to, že není nutno v předloženém případě stanovit, zda účel, na který se Vláda odvolává, je zákonný dle druhého odstavce článku 9, neboť posuzované omezení je v každém případě v jiných ohledech neslučitelné s uvedeným ustanovením.

39. Soud poznamenává, že na jednání 10. prosince 1998 se Vláda snažila prokázat, že Republika San Marino zaručuje náboženskou svobodu. Na podporu tohoto tvrzení citovala zákony o založení z roku 1600, Deklaraci práv z roku 1974, ratifikaci Evropské konvence v roce 1989 a celou řadu ustanovení trestního, rodinného, pracovního a školského práva, která zakazují jakoukoli diskriminaci na základě náboženství. Je nepochybné, že všeobecně právní řád v San Marinu zaručuje svobodu svědomí a náboženství. V tomto případě však požadavek, aby žadatelé přísahali na Evangelium, se rovnal požadavku, aby dva zvolení představitelé lidu přísahali věrnost určitému náboženství, což je požadavek neslučitelný s článkem 9.

Jak správně uvedla Komise ve své zprávě, bylo by kontradiktorní podrobovat výkon mandátu, který má v Parlamentu zastupovat různé názory ve společnosti, předchozímu přihlášení se k určité víře.

40. Proto nemůže být napadené omezení považováno za „nezbytné v demokratické společnosti“. Pokud jde o argument Vlády, že žádost přestala být důvodnou poté, co byl přijat zákon č. 115/1993, Soud poznamenává, že napadená přísaha se konala před vydáním tohoto zákona.

41. Na základě výše uvedeného tedy došlo k porušení článku 9 Úmluvy.

II. Aplikace článku 41 Úmluvy

42. Článek 41 Úmluvy stanoví:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Peněžitá škoda

43. Pánové Buscarini a Della Balda žádali pouze jednu italskou liru (ITL) za škodu, kterou utrpěli v důsledku požadavku přísahat na Evangelium.

44. Vláda se k této věci nevyjádřila.

45. Ačkoli žadatelé toto výslovně neprohlásili, jejich nárok se zjevně týká nepeněžité újmy. Podobně jako zástupce Komise i Soud shledává, že s ohledem na okolnosti případu je nález o porušení článku 41 Úmluvy dostatečným spravedlivým zadostiučiněním dle článku 41.

B. Náklady a výdaje

46. Žadatelé rovněž požadovali náhradu nákladů a výdajů, ale částku nespécifikovali.

47. Vláda v této věci neučinila žádné podání. Zástupce Komise ponechal záležitost na rozhodnutí Soudu.

48. Dle ustanovení 60 § 2 jednacího řádu Soudu B jednotlivé položky nárokové dle článku 41 Úmluvy musí být vyčísleny a doloženy příslušnými dokumenty nebo potvrzeními. „v opačném případě Senát může odmítnout celý nárok nebo jeho část“. Protože žadatelé nevyčíslili svůj požadavek, Soud jej zamítá.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. Zamítá předběžné námitky Vlády,
2. Potvrzuje, že článek 9 Úmluvy byl porušen,
3. Potvrzuje, že tento rozsudek je dostatečným spravedlivým zadostiučiněním za utrpěnou nepeněžitou škodu,
4. Zamítá zbylý nárok na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 18. února 1999.

Maud-DE BOER – BUQUICCHIO
zástupkyně tajemníka

Luzius WILDHABER
předseda

Resjtrík
rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourg
k ročníku 1999 (V.)
Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ve věci

– Buscarini a další versus San Marino	XX/99,	str. 30
– de Oliviera versus Švýcarsko	XVII/99,	str. 2
– Guerrová a další versus Itálie	XVIII/99,	str. 24
– Janowski versus Polsko	XX/99,	str. 23
– Laino versus Itálie	XIX/99,	str. 2
– Larkos versus Kypr	XIX/99,	str. 7
– Musiał versus Polsko	XIX/99,	str. 15
– Nikolová versus Bulharsko	XIX/99,	str. 24
– Prager a Oberschlick versus Rakousko	XVIII/99,	str. 2
– Sheffieldová a Horshamová versus Velká Británie	XVIII/99,	str. 11
– T.W. versus Malta	XX/99,	str. 12
– Twalib versus Řecko	XVII/99,	str. 7
– Valenzuela Contreras versus Španělsko	XVII/99,	str. 18

Proslov předsedy Evropského soudu pro lidská práva Luzia Wildhabera k Ústavnímu soudu ČR a Nejvyššímu soudu ČR	XX/99,	str. 1
---	--------	--------

Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu

Vydává Nejvyšší soud ČR v Nakladatelství ORAC, s. r. o., Praha

Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera

Nakladatelská redakce: JUDr. Karel Havlíček, Jaroslav Šprongl

Překlad: JUDr. Olga Sovová

Sazba: Ivana Šteřlová

Tisk: EPAVA, Chválkovická 5, 773 00 Olomouc

NOVINOVÉ VÝPLATNÉ
placeno převodem
pošta OZ Praha 025

Index 47 301

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1999 (LI).

Přílohový sešit XX, ročník přílohových sešitů – V. z 23. 12. 1999.

Vydává Nejvyšší soud ČR v Nakladatelství ORAC, s. r. o., Praha.

Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera.

Adresa redakce: 657 37 Brno, Burešova 20, tel.: 05/41321237.

Ročně vycházejí 4 přílohové sešity.

Rozšiřuje, objednávky předplatného přijímá a informace o prodeji a odběru podává

Nakladatelství ORAC, s. r. o., 130 52 Praha 3, Vinohradská 184.

Administrace Nakladatelství ORAC: tel.: 02/6713 2177, fax: 02/6713 2134,

e-mail: orac@its.cz; www.orac.cz

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p., Odštěpný závod Přeprava Praha, čj. 722/96, dne 21. 2. 1996.